

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ
КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г.ШЕВЧЕНКА
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Виконала:

студентка II курсу, 61 групи
спеціальності 013 «Початкова
освіта»

Ткаченко Надія Анатоліївна

Науковий керівник:

к.пед.н., доцент Турчина Ірина
Станіславівна

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2024 року.

Студентка

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Рецензент

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2024 р.

Студентка допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії

Завідувач кафедри

_____

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1 Аналіз базових понять дослідження	8
1.2 Особливості формування пізнавальної активності учнів початкової школи	13
1.3. Аналіз умов навчання з розвитку пізнавальної активності у період воєнного часу	18
Висновок до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	26
2.1. Емпіричне дослідження розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів	26
2.2. Методичні рекомендації щодо формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу	49
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство зазнає значних змін, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності людини, зокрема, і в освітній. Через широку доступність гаджетів, готових відповідей на всі шкільні завдання, можливостей штучного інтелекту знижується привабливість освіти у традиційному форматі, неактуальною стає «передача» знань учням від вчителя.

Молодший шкільний вік є сензитивним для формування й становлення індивідуальності дитини, а пізнавальна активність – одна з важливих властивостей, що відіграє роль у цьому процесі. Пізнавальна активність учня початкової школи є внутрішньою готовністю оволодівати знаннями, формувати вміння, а також внутрішньою готовністю до самостійного навчання. До пізнавальної активності учня початкової школи спонукає єдність цілого комплексу компонентів: від пізнавальної потреби, пізнавального інтересу до проявів пізнавальної активності. Тому перед закладом загальної середньої освіти постає завдання навчати учнів не просто засвоювати новий матеріал, а використовувати його при вирішенні різних задач в реальному житті.

Проте умови воєнного часу не є сприятливим чинником для формування і розвитку пізнавальної активності молодших школярів, адже через постійну тривогу та стрес знижується їх умотиваність та зацікавленість процесом навчання.

За результатами аналізу наукової літератури було виявлено, що питання пізнавальної активності та інтересу досліджували О.Киричук, Г.Костюк, Л.Проколієнко, Н.Скрипниченко, О.Скрипниченко, О.Савченко та інші науковці. Вивчення пізнавальної активності через призму засвоєння молодшими школярами нових знань, умінь і навичок займалися А.Алексюк, В.Онищук, В.Паламарчук та інші. Проте недостатньо наукових розвідок, присвячених проблемі формування пізнавальної активності в умовах воєнного часу.

Актуальність теми дослідження та її недостатня розробленість спонукало до обрання теми кваліфікаційної роботи «**Формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу**».

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблематики особливостей пізнавальної активності молодших школярів.

2. Здійснити емпіричне дослідження розвитку пізнавальної активності в учнів початкових класів.

3. Надати методичні рекомендації щодо її формування в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження: освітній процес у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: особливості формування пізнавальної активності учнів 2 класів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі було використано такі методи:

1) *теоретичні:* аналіз, класифікація, узагальнення, систематизація наукової літератури з досліджуваної теми;

2) *емпіричні:* констатувальний експеримент – з метою виявлення рівня пізнавальної активності молодших школярів, формувальний експеримент – з метою впровадження запропонованих нами завдань для розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів, контрольний етап експерименту – з метою аналізу результатів дослідження;

3) *математико-статистичні:* методи математичної обробки даних.

Базою емпіричного дослідження виступила Чернігівська гімназія №27. В дослідженні взяли участь молодші школярі 2 класів. Загальну вибірку склали 54 учня початкової школи, серед яких 25 учнів склали контрольну групу та 29 – експериментальну.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати можна застосовувати вчителям початкових класів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а також студентам під час проходження педагогічної.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі у Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи». (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 7-8 листопада 2024 р.) та публікації тез:

Ткаченко Н.А. Пізнавальна активність молодших школярів: теоретичний аспект. Всеукраїнська науково-практична конференція «Організація освітнього середовища» (м. Запоріжжя, 24 жовтня 2024 р..) Запоріжжя, с.50-53, 2024р.;

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що налічує 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Аналіз базових понять дослідження

Аналіз науково-фахової літератури засвідчив, що питанням пізнавальної активності на просторах українського дискурсу свої праці присвятили: А.Ганашок, І.Дорожко, І.Корницька, О.Малихіна, Л.Турищева, О.Складанівський, О.Шевчук та ін.

Питаннями формування пізнавальної активності молодших школярів при використанні дидактичної гри займалися: М.Курик, Л.Мостова, Л.Старовойт, Л.Єпк.

Г.Волошина, Г.Коберник, О.Коберник здійснили аналіз методів та прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів при різних формах роботи на уроках [12].

Вивченням проблеми формування та розвитку пізнавальної активності у процесі дистанційного навчання займалися І.Рихлова та Б.Андрієвський.

Розвиток пізнавальної активності за допомогою використання різних засобів ІКТ вивчали О.Василенко, Л.Заря, Н.Новікова, В.Шакотько [33].

У межах нашого дослідження важливим є аналіз основних дефініцій, пов'язаних з темою, а саме: «навчально-пізнавальна діяльність», «навчальна діяльність», «пізнавальна діяльність». Зміст поняття «навчально-пізнавальна діяльність» вміщує в собі сукупність двох понять «навчальна діяльність» і «пізнавальна діяльність». Якщо брати до уваги такий підхід, то навчальну діяльність учнів початкової школи можна визначити з позиції навчально-пізнавального аспекту, де навчальна діяльність діє як спосіб реалізації знань. Можна відмітити, що навчально-пізнавальна діяльність являє собою альтернативу сутності освіти учнів початкової школи. Аналізуючи три поняття «діяльність», «навчально-виховна діяльність» та «навчально-пізнавальна діяльність» можна зауважити, що останній термін є підструктурою діяльності як системи. Його основною властивістю є

спрямованість структурних елементів досягати поставленої мети, а також засвоювати навчальну інформацію [38].

Поняття «пізнавальна активність» розглядають у різних площинах. Так, філософські науки визначають досліджуване поняття через дефініцію активності, яка є певною властивістю життєдіяльності дитини та віддзеркалює ступінь направленості її здібностей, знань, навиків, потреб та цілей, інтересів [24].

Психологічна наука визначає активність через психологічний стан дитини, який є результатом її потреб, мотивів. Саме пізнавальна активність визначає цілі дитини. Вона не є сталою і може змінюватися протягом навчання. Формування пізнавальної активності відбувається в процесі навчальної діяльності та визначається розумовим напруження та відповідними вольовими рисами [56].

Науковий інтерес до питання пізнавальної активності пояснюється педагогічною реформою, зокрема концепцією НУШ, згідно з якою пізнавальна активність учня не дозволяє йому «сидіти на місці», чекаючи на допомогу вчителя. Але, навпаки, «підштовхує» молодшого школяра до самостійних дій: запитувати, шукати інформацію, читати, розв'язувати [12].

Згідно поглядів сучасних українських педагогів (В. Горощенко, Н.Грамастик, В.Грицик, К.Гуз, Л.Данилова, О.Киричук, Г.Ковальчук, Л.Мельчаков, І.Мозуль, Л.Моторна, О.Половина, О.Савченко), виділяються два важливих для розуміння проблеми моменти. Перший підкреслює позитивні зміни, які відбуваються в загальному зростанні учнів молодших класів під впливом розвивального навчання. Це закономірний наслідок змін у змісті навчання та орієнтації педагогів на організацію активної діяльності дитини. Звідси стає зрозумілим, що пізнавальна активність є певною умовою успішності їх виховання та розвитку. Другий момент акцентує увагу на тому, що пізнавальна діяльність учня визначається його індивідуальністю як сутністю психофізіологічного розвитку. Тому кожна дитина, яка формує унікальний мікросвіт, потребує індивідуального підходу [5].

Діяльність включає також певний психологічний стан суб'єкта, що виникає з потреб і мотивів, що сприяють постановці мети. Біологічна активність людини є передумовою формування соціальної активності: навмисного і свідомого впливу на навколишнє середовище. Одним із компонентів діяльності є пізнавальна активність, яка не є вродженою якістю і може змінюватися в силу певних обставин. Формування навчальної активності відбувається під час здійснення пізнавальної діяльності. Така діяльність визначається конкретним психічним напруженням людини та її бажанням пізнавати оточуючий світ [56].

Існує два підходи у визначенні сутності пізнавальної активності. Перший підхід – особистісний – розглядає пізнавальну активність як рису або властивість людини. Другий – діяльнісний – визначає пізнавальну активність, як результат пізнавальної діяльності, яка виявляється у направленості і стійкості пізнавальних інтересів [5].

Пізнавальна діяльність дитини – це її внутрішня готовність до подальшої участі в процесі оволодіння знаннями, уміннями, навичками, виявлення самостійності та творчого підходу у виконанні навчальних завдань. Перед сучасною початковою школою стоїть завдання, щоб діти не тільки засвоювали навчальний матеріал, але й могли з ним самостійно працювати, застосовувати його для вирішення навчальних і життєвих завдань, розширювати свій навчальний досвід [31].

Згідно наукових поглядів Л.Данилова, пізнавальна активність визначається через внутрішню готовність дитини здійснювати навчання та навчальні дії, а також вміння навчатися самостійно, вирішувати поставлені завдання [19].

На думку Л.Дубровської та О.Дешко, пізнавальна активність учнів є властивістю, формування якої відбувається в освітньому процесі протягом всіх шкільних років. Вони вважають, що пізнавальну активність можна визначити і, як передумову, і як результат розвитку учня. Тому пізнавальна

активність має бути одночасно і метою, і засобом, і результатом активізації освітнього процесу [5].

На думку В.Крутецького, активність виявляється у багатосторонній діяльності. Ця діяльність направлена на дослідження, зміну та перетворення оточуючої дійсності [27].

Активність як головну властивість дитини визначав О.Скрипченко, і вважав, що вона визначається через здатність бути джерелом змін у стосунках з навколишнім світом [27].

На думку Д.Барама, активність є рівнем взаємодії людини з навколишнім світом [27].

На думку О.Матюшкіна, активність є однією з найактуальніших у дослідженні природи психіки, психічного розвитку, свідомості, пізнавальних і творчих можливостей особистості [27].

З точки зору психології, діяльність є загальною характеристикою живих організмів, а її специфічна динаміка як джерело перетворення, зміни або підтримки життєвих зв'язків з навколишнім світом. Активність особистості – одна з найважливіших властивостей людини, яка проявляється в діяльності по зміні навколишнього світу на основі потреб, думок і цілей особистості. У довідковій навчальній літературі діяльність визначається як активне ставлення особистості до світу, здатність здійснювати суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння історичного досвіду людства; як здатність людини діяти свідомо і в суспільній діяльності, так і міра цілеспрямованого і планомірного перетворення середовища і себе на основі засвоєння ним багатств матеріальної і духовної культури [24].

Пізнавальна активність охарактеризовує індивіда з позиції готовності та бажання здійснювати діяльність. Тут йдеться про потенційну активність. Така активність виявляється у розумінні, осмисленні цілей та проявляється через допитливість та інтерес. Для того, щоб потенційна активність перейшла в реальну або дійсну необхідно, щоб була задіяна сила волі, бо в таких

випадках потреба стає усвідомлюваною і потребує певних дій. Активність пізнавальної діяльності має різні вияви від ситуативної, епізодичної до стійкої, яку можна охарактеризувати як властивість особистості. Ставлення людини до діяльності визначає наявність двох видів активності: ситуативну та інтегровану. Перша виявляється лише при наявності певних умов. Друга активність визначається як особистісна властивість [56].

Людські потреби є основним рушієм діяльності. Вона виникає в самому процесі діяльності і є водночас її основною умовою і внутрішнім джерелом. Виходячи з того, що діяльність людини пов'язана із задоволенням її потреб, вона виступає умовою і моментом задоволення потреби. Тому потреби людини є визначальним фактором прояву активності особистості. В основі пізнавальної діяльності, її внутрішньому джерелі лежить пізнавальна потреба, тобто потреба отримати нові знання, поглибити те, що вже є, зрозуміти духовну культуру суспільства, потреба самовираження в певній формі. Потреба – це початок, що закликає себе до діяльності. Задоволення певних пізнавальних потреб призводить до появи нових потреб, але вони не виникають поодиночі в учнів. Тому важливо створити умови, що сприяють активізації пізнавальної діяльності та значущому виховному впливу, що сприяє виникненню пізнавальних потреб учнів [56].

Аналіз педагогічної літератури дав можливість визначити, що пізнавальна активність має свої структурні компоненти. Наприклад, К.Єгоров виокремив такі компоненти [23], як мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий. Мотиваційний компонент визначається за допомогою пізнавальної потреби, ініціативи, самоактуалізації і самореалізації учня. Щодо емоційно-вольового компоненту, то він визначає наявність відповідних моральних та вольових якостей та прагнень реалізувати пізнавальні можливості. Відносно поведінкового компоненту, то його можна визначити через присутність інтенсивної цілеспрямованої пізнавальної діяльності, і ця діяльність становиться звичною формою поведінки учня.

Отже, проаналізувавши наведені поняття, стверджуємо, що дослідники розрізняють пізнавальну активність як властивість особистості та особистісне утворення. Вчені вважають, що пізнавальна активність характеризується ставленням особистості до пізнавальної діяльності, її готовністю та прагненням до її самостійного здійснення.

1.2 Особливості формування пізнавальної активності учнів початкової школи

Згідно наукових позицій К.Карпенко, Н.Мирончук, Л.Сапунов, Т.Форостюк лише ігрова діяльність є єдиним ефективним механізмом для формування пізнавальної активності молодших школярів [21]. Цікавою позицією була думка О.Лобової, яка вважала, що засвоєння основ музичної культури являється підґрунтям для формування пізнавальної активності [33]. С.Науменко, С.Садовенко, Р.Савченко, О.Хижна направляли власну увагу на потребу входження в особливий діяльнісний стан під час процесу набуття музичних здібностей [33]. І.Рихлова та Б.Андрієвський свої наукові доробки присвятили вивченню розвитку та формуванню пізнавальної активності в процесі дистанційного навчання [33]. О.Василенко, Л.Заря, Н.Новікова, В.Шакотько вважали, що формувати пізнавальну активність слід при використанні комп'ютерних і мультимедійних технологій [17; 33].

Сприятливе середовище має пробуджувати активність учнів і давати їм можливість здійснювати різні види діяльності. Основою освітньо-розвивального середовища для формування такої особистості є створення позитивної атмосфери, де дитина має право бути активною, впевненою, помилятися та бути доброю. Під час такої діяльності поступово закладаються основні якості особистості (самостійність, відповідальність, творчість, самовладання, справедливість, розсудливість, людяність тощо). Якщо учні в процесі пізнання нового будуть виконувати розумові та практичні дії відповідно до конкретних етапів навчального процесу, то можна говорити

про те, що створені умови для активізації пізнавальної діяльності учнів та розуміння ними процесів навчання [38].

О.Брежнєва також здійснила аналіз різних структурних компонентів пізнавальної активності і виділила такі компоненти: емоційний, змістовий і вольовий. Окрім цього автором було визначено і етапи формування пізнавальної активності. В основі емоційного компоненту лежить пізнавальний інтерес, тобто зацікавленість оточуючим світом та пізнання всього нового. Функція даного компоненту є в тому, що на формування пізнавальної активності значний вплив здійснюють емоції та почуття дитини, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання [33].

Другий етап пов'язаний із впливом активності на вольовий і змістовий компоненти. Змістовний компонент пізнавальної активності визначає спрямованість інтересів та цілей дитини. На цьому етапі формування пізнавальної активності відбувається через розвиток в учнів самостійності у вирішенні домашніх завдань, проявах ініціативності, вмінні самостійно приймати рішення.

Вольовий компонент пізнавальної активності визначається через ініціативність, самостійність, наполегливість у навчанні, вмінні узагальнювати, систематизувати та класифікувати навчальний матеріал [33].

Розвиток пізнавальної активності у молодших школярів є умовою розвитку пізнавальних здібностей; розвитку вмінь та навичок, необхідних для самостійного засвоєння та розуміння навчальних матеріалів; тренування основних інтелектуальних навичок. Від розвитку безперервних пізнавальних інтересів учнів, а отже і від ефективності загальної роботи вчителя, залежить активність і самостійність молодших школярів на уроці. Аналіз навчальної літератури дав змогу довести, що розвитку пізнавальної активності на уроках сприяють захоплення навчанням, експериментування, незвичайні форми подачі матеріалу, що дивують учнів, емоційна мова вчителя, дидактичні ігри, ігрові ситуації, цікавість і супутні завдання. Логічне навантаження, характер дослідження, нестандартні завдання [37].

Пізнавальна активність це не лише дія, але й готовність, прагнення навчатися чи здійснювати будь-яку діяльність, тобто потенційна пізнавальна активність. Ця активність визначається тим, що учень розуміє поставлену ціль, і тому проявляє допитливість та зацікавленість. Переростання потенційної активності у дійсну пізнавальну активність відбувається тоді коли учень здійснює певні дії буде працювати механізм волі. Дивлячись як учень ставиться до навчальної діяльності виділяють ситуативну та інтегровану активності. Перша – ситуативна – проявляється не у всіх видах діяльності, але лише в деяких та лише при певних умовах. Друга – інтегрована активність – являється стійкою властивістю особистості дитини. При інтегрованій пізнавальній активності дитина має стійко сформовані потреби в пізнавальній діяльності. Окрім цього є мотиви, які спрямовують на пізнавальну діяльність і ці мотиви роблять поведінку дитини стійкою у своїх проявах [56].

В основі будь-якої діяльності, зокрема, і навчальної, лежать потреби. З одного, боку вони можуть бути основою діяльності, а з іншого – виникати в процесі виконання самої діяльності. Тому пізнавальна активність учнів пов'язується із задоволенням їхніх потреб. Відповідно, можна визначити, що потреби учня є чинником вияву активності. Оскільки підґрунтям пізнавальної активності є пізнавальна потреба, яка визначається прагненням навчатися, отримувати знання, пізнавати нове [56].

Пізнавальна діяльність є основою практично всіх видів діяльності, в тому числі і навчальної. Активний характер навчання стає надійною основою розвитку пізнавальної активності молодших школярів, яка починає формуватися в 6-9 років. Важливу роль в оволодінні ними способами пізнавальної діяльності відіграють дії за прикладом і аналогією. Особисті дослідження та педагогічний досвід свідчать про те, що за певних умов учні 1-2 класів починають виявляти здатність виконувати завдання, які вимагають самостійного пошуку, мислення та розумового напруження. Тому активізація

навчальної діяльності стає необхідною умовою безперервності навчання та розвитку школярів [5].

Л.Данилова вважала, що для забезпечення і підтримки пізнавальної активності дітям необхідно давати завдання, які б випереджали рівень їхнього розвитку, але ненабагато. Адже якщо учень не знаходить способу вирішення проблеми, це може викликати невпевненість у собі, небажання щось робити і, як наслідок, небажання вчитися. Тільки вчитель може створити умови, які спонукатимуть учня до пізнавальної активності та пошуку власних сфер діяльності. Від індивідуальної активності учня залежатиме набуття знань, засвоєння вмінь і способів діяльності [19].

Згідно аналізу Державного стандарту початкової освіти та наукових праць Л.Данилової, І.Демічева, О.Митника, І.Мозуль, Н.Смолянюка, О.Старинської для розвитку пізнавальної активності слід дотримуватися певних важливих умов.

Першою умовою є розуміння учнем змісту та значення навчального матеріалу.

Друга умова: наявність актуальних подій у його змісті та його перспективі. Відмовляючись від зайвого повторення відомих фактів, необхідно розширити кругозір учнів, навчити їх шукати й знаходити нове, глибше розуміння.

Третьою важливою умовою формування пізнавальної активності дитини є забезпечення духовної привабливості навчання. Необхідно прагнути до того, щоб знання, отримані на уроках, викликали емоційний відгук, активізували моральні, інтелектуальні та естетичні почуття та стимулювали потребу в практичному застосуванні набутих знань.

Четвертою умовою розвитку пізнавальної активності є використання оптимальних систем творчих тренувальних вправ і орієнтовних дослідницьких завдань, які повинні сприйматися учнем не як регулярні елементи засвоєння навчального програмного матеріалу, а як завдання, до яких він прагне добровільно і свідомо. Дотримання цих умов дає змогу

будувати навчально-пізнавальну діяльність з логічною різноманітністю, більшою формулою: «цікавлюся – знаю – вмію» [5].

В освітньому процесі активність учнів виявляється не тільки в розумовій роботі, а й у практичній діяльності, у соціальних діях, у напруженні волі, а також у емоційних переживаннях. Тому при активізації навчально-пізнавальної діяльності необхідно враховувати сучасні умови створення навчально-розвивального середовища, якими є [38]:

- 1) самостійна пізнавальна діяльність учнів;
- 2) створити творчу та комфортну взаємодію суб'єктів навчання;
- 3) використовувати різні методи та засоби для активізації діяльності, що забезпечує особистісний розвиток дитини.

Концепція Нової української школи стверджує, що освітній процес має бути організований таким чином, щоб школярі мали широкі можливості для інтеграції знань і вмінь з різних дисциплін і критично оцінювали взаємодію цих елементів [26]. Одним із способів відмовитися від традиційної організації курсу є використання інтерактивної моделі навчання. Однією з особливостей інтерактивного навчання є те, що навчальний процес відбувається під час постійної активної взаємодії учасників. Формами такого навчання є взаємонавчання, спільне навчання, де взаємодія вчителя та учнів має предметний характер. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій і вирішення проблем на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати зважені рішення [19].

Розвитку пізнавальної активності молодших школярів сприяє використання наочності на уроках. Візуалізація активізує увагу, сприйняття, пам'ять і мислення. Це стимулює жваве і зацікавлене спілкування дітей про побачене і почуте, створює асоціативні зв'язки, розширює і пояснює поверхове і неповне уявлення дітей про світ. Все, що учні відчують і

дізнаються про явища і предмети за допомогою зорових та інших аналізаторів, міститься в наочних посібниках [37].

Одним із перспективних напрямів формування пізнавальної активності школярів у науково-дослідницькій та педагогічній практиці вважається впровадження міжпредметної інтеграції. О.Муращенко вважає, що реалізація інтегрованого підходу в навчально-виховному процесі початкових класів передбачає розробку ефективних методів активізації їх діяльності, конструювання складних пізнавальних об'єктів для засвоєння нових знань на основі уніфікації різноманітних характеристик, моделей і поняття [26].

Для молодших школярів, поряд з пізнавальною анімацією, актуальними залишаються розваги. Використання різноманітних розвиваючих ігор сприяє формуванню пізнавальних процесів у дітей цього віку, оволодінню прийомами і способами навчально-пізнавальної діяльності. Навчальні ігри допомагають учням подолати когнітивні труднощі та усунути страх і дискомфорт, які впливають на успішність і навчальну діяльність дітей. На основі аналізу літератури визначаємо, що джерелами активності молодших школярів є: потреби (у спілкуванні, наслідуванні, навчанні), прагнення, інтереси [16].

1.3. Аналіз умов навчання з розвитку пізнавальної активності у період воєнного часу

Після вимушеної перерви освітній процес продовжився з використанням всіх доступних моделей: онлайн, офлайн або змішаний режим. У Законі України «Про освіту», ст.57-1 відносно державних гарантій в умовах воєнного, надзвичайного станів, йдеться про те, що учні під час військового стану незалежно від місця їхнього проживання, навіть, якщо вони стали внутрішньо переміщеними особами мають право на освіту і їм це

право гарантує держава. Навчання може здійснюватися як з відвідуванням навчального закладу, так і дистанційно [11].

Аналіз наукових джерел продемонстрував наявність певних проблем в сфері освіти [11]:

1. Забезпечити абсолютний доступ до отримання освіти для українських школярів і студентів.
2. Порухення безперервності навчального процесу.
3. Втрата управління за навчальним контролем на тимчасово окупованих територіях або територіях активних бойових дій.

Тому перед освітньою сферою постало питання вирішення проблеми створення безпечного середовища освітнього процесу. Цей процес регулюється Законом України «Про освіту» та низкою інших нормативних документів, постанов, зокрема, постановою КМУ від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні». В цій постанові подається інформація, надаються рекомендації щодо особливостей підготовки й організації 2023/24 навчального року Постанова КМУ від 24 червня 2022 року №711. Кожен вчитель сьогодні має володіти знання, мати сформовані навички, щоб ефективно навчати під час війни. Окрім цього, кожен вчитель має знати як надати психологічну підтримку учням за необхідності. Навчитися адаптувати освітній процес до потреб учнів [55].

Сучасна учнівська молодь дуже практична, цінує свій час і свободу вибору. Учні втрачають інтерес до навчання, якщо не розуміють, навіщо їм це потрібно і як ці знання можна використовувати. Тому, працюючи з ними, важливо «прив'язати» навчальну тему до їхніх цінностей та інтересів. Крім того, система цінностей нового покоління також зазнає змін: збереження та підтримка здоров'я та навколишнього середовища стає важливішим, сімейні цінності поступово знецінюються, увага все більше спрямовується на соціально-професійне життя та благополуччя [21].

А. Пітоня провівши дослідження компонентів пізнавальної активності, виявив, що у молодших школярів схильність емоційно включатися в творчий процес виражена помірно за аналогією зі схильністю до вербальної та невербальної творчості. В структурі мотивації спостерігається переважання ігрових, зовнішніх і оціночних мотивів, якщо педагоги не впливатимуть на розвиток пізнавальної активності. Емоційна включеність дітей у творчу діяльність є важливим показником їхньої пізнавальної активності, адже те, що дитина прагне якнайшвидше включитися в пізнавальний чи творчий процес, свідчить про притаманну їй інтелектуальну активність. Ці діти швидко і майже завжди включаються у творчу діяльність однолітків, проявляючи пізнавальну активність [34].

М.Петренко та Ц.Хаожань провівши дослідження особливостей пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, виявили, що за мотиваційно-пізнавальним критерієм пізнавальна активність молодших школярів сформована недостатньо. Тобто велика кількість учнів (близько половини) виявляють захоплену поведінку та інтерес до мистецтва та художньої діяльності. У вагомому складі навчальної мотивації (бажання заслужити похвалу вчителя та батьків, прагнення утвердитися в класному колективі, прагнення до визнання) також була частка учнів, у яких у важливому складі навчальної мотивації переважали соціальні мотиви (хороша оцінка чи нагорода тощо) [33].

О.Писарчук визначив та описав наступні ознаки пізнавальної активності учнів [38]:

- 1) вміння мислити самостійно;
- 2) орієнтуватися в новій ситуації;
- 3) знаходити нові підходи у вирішенні поставлених завдань;
- 4) вміти самостійно навчатися та шукати відповіді на питання;
- 5) критичне мислення.

Останніми роками вчителі відзначають зниження пізнавальної активності молодших школярів. Детермінантами можуть бути [19]:

- 1) відсутність навичок самостійного навчання, подолання труднощів, пов'язаних із завданнями вищого рівня;
- 2) неврахування вчителем бажань і нахилів дітей при підготовці викладу матеріалу;
- 3) розмір і складність матеріалу, який потрібно зберегти, автоматизоване збереження;
- 4) застарілі навчальні матеріали.
- 5) традиційна структура уроку, при якій переважна більшість учнів працює за моделлю пасивного навчання (учень – це об'єкт, яка відтворює готові знання, дані йому вчителем, які він отримав із підручника, тощо).

На думку М.Алексєєва, мотиви навчальної діяльності учнів як діяльності, що здійснюється свідомо, дуже різноманітні. Воно є результатом психологічної переробки молодшим учнем тих впливів, які виходять із сім'ї, школи, громадських установ, і на нього впливає свідоме чи несвідоме ставлення до них залежно від віку дитини та її індивідуальних особливостей.

Л.Хімчук та М.Сопушинська описують досвід спостереження за навчальним процесом молодших школярів, які переживають тривалий стрес в умовах війни. За результатами дослідження було визначено, що у більшості учнів є складнощі з когнітивними процесами. Так, погіршилася пам'ять, з'явилися труднощі у зосередженості, труднощі у засвоєнні навчального матеріалу на уроках. Окрім цього, учні стали більш дратівливими, тривожними, сонливими, агресивними. Ці складні та незвичайні обставини впливають на емоційну, соціальну та особистісну сфери дитини та проявляються по-різному на кожному рівні [55]:

1. На емоційному рівні дитина може відчувати зростання тривоги, занепокоєння, страху, невпевненості, напруги, гніву чи агресії.
2. На соціальному рівні – проблеми в спілкуванні з однолітками і дорослими в школі і в сім'ї (а за кордоном – з незнайомими людьми);
3. На особистісному рівні можливі проблеми з самооцінкою, відмова від спілкування з іншими тощо. Все це призводить до зниження навчальної

активності, порушення психічного здоров'я, спотворення міжособистісних стосунків, розвитку невротичних станів, формування девіантної поведінки тощо. Несприятливий перебіг адаптації свідчить про зниження функціональних резервів організму та виснаження регуляторних систем, що супроводжується появою соматичних захворювань [8].

В умовах воєнного стану наша держава прагне забезпечити сталість освіти та навчання, створити безпечні умови для учнів, студентів, учителів і викладачів, підтримати тих, хто змушений виїжджати за кордон або в безпечніші регіони України, а також продовжити системні реформи на всіх рівнях освіти, що представляють освітню діяльність через об'єктивну складність, оскільки велика кількість школярів опиняються в нових умовах навчання, наражаються на значні складнощі: новий спосіб життя, незнайомі люди, оточення, нове, іноді відсутність нормальних умов життя, стосунків з новими вчителями та однолітками (можливість залишитися в інших країнах, не розуміти іноземну мову), засвоєння великої кількості нової інформації, а також перебування деяких дітей у притулках та бомбосховищах у разі надзвичайної ситуації [8].

Дослідження вчених і спостереження вчителів-практиків свідчать, перш за все, про те, що вагу у вирішенні цього питання має створення безпечного середовища для учнів, яке забезпечує їх базові потреби, серед яких [55]:

- 1) безпека в навколишньому просторі;
- 2) хороше харчування і сон, спілкування. Тільки при задоволенні всіх цих базових потреб можна активізувати пізнавальну діяльність. Результати спостережень дозволяють сформулювати деякі рекомендації педагогам і батькам щодо успішної активізації виховної діяльності в умовах війни:

- 1) спробувати знизити кількість стресових ситуацій в навчальному процесі та найголовніше не притримувати активізацію виховної діяльності до закінчення військового стану;

2) необхідно, щоб всі вчителі знизили свої очікування відносно результативності навчання молодших школярів;

3) окрім цього необхідно, щоб і батьки знизили власні очікування щодо себе та результатів у навчанні дитини;

4) педагогічний колектив шкіл має усвідомити, що учням потрібен час на адаптацію до умов, які змінилися, на усвідомлення того, що вже як раніше не буде;

5) в школі та в класах має панувати атмосфера довіри, безпеки та довіри. В такій атмосфері учні мають відчувати підтримку та не боятимуться говорити про свої відчуття;

6) використовувати інтерактивні, інноваційні методи роботи;

7) передбачити елементи, які можуть завдати травми учням;

8) застосовувати ІКТ у в навчальному процесі: онлайн-платформи, програмне забезпечення та інші цифрові ресурси, які доповнюють традиційні методи навчання;

8) оскільки, кожен учень є особливим, то до нього, при можливості, застосовувати індивідуальний підхід та надавати підтримку;

9) стимулювати до вияву фізичної активності. Стимулювати учнів приймати участь у різноманітних спортивних змаганнях, мистецьких конкурсах та заходах, які сприяють не лише зміцненню фізичного здоров'я, але й психологічного та ментального;

10) відзначати, навіть, незначні навчальні успіхи і говорити про них не лише учням, але й їхнім батькам

Слід зауважити, що воєнний стан накладає відбиток на особливості психологічного супроводу учнів під час освітнього процесу. Для того, щоб створити позитивне емоційне налаштування щодо навчання слід здійснювати мотиваційні п'ятихвилинки «ранкові зустрічі», а також включати в уроки психологічні моменти для учнів. Таке впровадження на уроках створює атмосферу, яка дозволить дітям розслабитися, зняти емоційну напругу, відновити відчуття захищеності та психоемоційного комфорту, що є

природним механізмом стабілізації. Через те, що в умовах дії стресових факторів відбувається зниження пізнавального інтересу, то в психічних процесах учнів виникають зміни, відповідно, до цього доцільним є застосування конкретних способів та засобів, які сприятимуть тому, що учні активно включатимуться в навчання. Відповідно до цього, вчителям необхідно [8]:

1) використовувати способи та методи, які будуть стимулювати увагу учнів і залучати їх на самому початку уроку та під час уроку, якщо це необхідно.

2) створювати проблемні ситуації, ставити цікаві запитання, залучати учнів до спільного обговорення, мозкового штурму з метою підвищення їх мотивації, пізнавальної активності та інтересу;

3) активно застосовувати в навчанні діяльнісно-ігрові методи.

Таким чином, проаналізувавши наукові джерела можна констатувати, що пізнавальна активність визначається, і як риса особистості, і як особистісне утворення. Пізнавальна активність визначається ставленням учня до пізнавальної діяльності, готовністю й прагненням до самостійного її здійснення.

Висновки до 1 розділу

Отже, аналіз фахової літератури продемонстрував різні підходи відносно поняття «пізнавальна активність». Пізнавальна активність є певною властивістю життєдіяльності дитини та віддзеркалює ступінь направленості її здібностей, знань, навиків, потреб та цілей, інтересів. Існує два підходи визначенні сутності пізнавальної активності: особистісний та діяльнісний. Пізнавальна діяльність дитини – це її внутрішня готовність до подальшої участі в процесі оволодіння знаннями, уміннями, навичками, виявлення самостійності та творчого підходу у виконанні навчальних завдань. Аналіз педагогічної літератури дав можливість визначити, що пізнавальна

активність має свої структурні компоненти: мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий.

Розвитку пізнавальної активності молодших школярів сприяє використання наочності на уроках. Візуалізація активізує увагу, сприйняття, пам'ять і мислення. Можна визначити наступні ознаки пізнавальної активності учнів: вміння мислити самостійно; орієнтуватися в новій ситуації; знаходити нові підходи у вирішенні поставлених завдань; вміти самостійно навчатися та шукати відповіді на питання; критичне мислення.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Емпіричне дослідження розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів

У цьому розділі будуть представлені результати трьох експериментів: констатувального, формувального та контрольного. На етапі констатувального дослідження було визначено рівні розвитку пізнавальної активності учнів. На етапі формувального експерименту було розроблено ряд завдань для здійснення розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи на уроках. Під час контрольного експерименту перевірили ефективність запропонованих занять.

Метою констатувального експерименту було виявлення особливостей пізнавальної активності учнів початкової школи. Для досягнення поставленої мети було поставлено такі завдання:

1. Дібрати діагностичний інструментарій для діагностики пізнавальної активності учнів.
2. Дібрати вибірку дослідження та домовитися із представниками шкіл про здійснення дослідження.
3. Здійснити дослідження рівнів пізнавальної активності учнів та всі отримані дані занести до загальної таблиці та створити матрицю даних.
4. Проаналізувати, проінтерпретувати та описати всі отримані результати дослідження.
5. Написати висновки відповідно до отриманих даних.

Базою дослідження стала Чернігівська гімназія № 27. У констатувальному експерименті брали участь учні 2 класів, а саме 2-А клас та 2-Б клас. Вікові рамки учнів становили 7-8 років. У межах експерименту для достовірності результатів було взято учнів одного віку та було виділено контрольну групу (2-А клас) та експериментальну (2-Б клас).

На початку експерименту було проаналізовано фахову літературу та дібрано методики для дослідження пізнавальної активності. Також на початку дослідження отримали домовленість із закладом освіти для проведення дослідження. Після теоретичного вивчення фахової літератури було здійснено діагностику пізнавальної активності молодших школярів. Увесь аналіз даних відбувався у порівнянні між собою контрольної та експериментальної груп. Поділ вибірки на групи дав можливість визначити динаміку прояву пізнавальної активності в різних класах. Спочатку був здійснений частотний аналіз даних по пізнавальній активності, самостійності, пізнавальний, розвитку пізнавальної потреби. Після було здійснено порівняльний аналіз даних пізнавальної активності учнів різних груп.

Для того, щоб здійснити констатувальний експеримент було використано наступний діагностичний інструментарій:

- 1) тест-опитувальник «Пізнавальна потреба» В.Юркевич [28];
- 2) тест-опитувальник «Пізнавальна активність молодшого школяра» А.Горчинська [39];
- 3) тест «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б.Пашнєв) [15].
- 4) методика «Пізнавальна самостійність молодшого школяра» А.Горчинська [39];
- 5) модифікований опитувальник «Академічна саморегуляція молодших школярів» Р.Раян та Д.Коннелл [39].

Опишемо діагностичний інструментарій більш детально.

В основі пізнавальної активності лежить пізнавальна потреба, тому не можна обійтися без її діагностики. Для того, щоб діагностувати пізнавальну потребу в учнів 2 класу було використано опитувальник «Пізнавальна потреба» В.Юркевич, що вбачає на меті означити інтенсивність пізнавальної потреби: низький, середній, високий. Низький рівень пізнавальної потреби проявляється тим, що дитина не цікавиться нічим новим, не хоче слухати,

розбирати, засвоювати той матеріал, який дає вчитель. Не отримує задоволення від інтелектуальної праці.

Середній рівень пізнавальної потреби визначається тим, що дитина сама не проявляє значної зацікавленості в чомусь новому, але при поясненні нового навчального матеріалу старається засвоїти його.

Високий рівень пізнавальної потреби визначається через прагнення учнів навчатися, їм цікавий сам процес навчання. Вони прагнуть отримувати нові знання та пізнавати щось нове. Чим більше вони пізнають нового, тим більше їм хочеться пізнавати іще, є жага до нового, до пізнання. Вони отримують «задоволення» від розумової праці, вона їм приносить позитивні емоції. Питання, яке їх зацікавило вони хочуть дослідити та вивчити досконало. Проявляють допитливість посилення.

Мета констатувального експерименту вимагала дослідження пізнавальної активності, тому використано тест-опитувальник «Пізнавальна активність молодшого школяра» в розробці А.Горчинської. Цей діагностичний інструментарій допомагає діагностувати та оцінити ступінь вираженості пізнавальної активності. Тест-опитувальник складається із 5 запитань, які мають варіанти відповідей. Весь обрахунок результатів здійснюється згідно ключа.

За результатами діагностики можна визначити високий рівень пізнавальної активності, помірний або середній рівень та слабку вираженість пізнавальної активності або низький рівень. Високий рівень пізнавальної активності характеризується бажанням дитини виконувати складні завдання. Також учневі подобаються ті завдання, які вимагають від нього кмітливості та необхідності самому шукати правильне рішення, самостійно працювати. Дуже люблять читати і багато читають додаткової літератури. При опрацюванні матеріалу, якщо їм щось не зрозуміло завжди шукають відповіді, ніколи не залишають питання «відкритим». Якщо дізнаються про щось нове, то, зазвичай, діляться цим з близькими чи друзями. При

вирішенні завдань, які вимагають клопіткої роботи та наполегливості виконують до тих пір поки не зроблять.

Помірний або середній рівень пізнавальної активності визначається ситуативним проявом активності дитини у вирішенні складних завдань. Можуть читати книжки, які не йдуть за шкільною програмою, але це залежить від їхнього настрою. При опрацюванні матеріалу, якщо їм щось не зрозуміло не завжди шукають відповіді, а лише інколи. При зіштовхуванні з чимось новим, чи цікавим не завжди про це розповідають чи діляться. При вирішенні завдань, які вимагають наполегливості можуть спробувати декілька разів, а потім припиняють вирішення завдання.

Низький рівень пізнавальної активності визначається небажанням виконувати складні завдання, учень намагається брати до роботи лише прості завдання. Не любить тих завдань, де треба думати і самому шукати варіанти відповідей. Учень любить, коли йому дають вже готове вирішення того чи іншого завдання інші учні. Зовсім не читають додаткової літератури. При вивченні нової теми чи коли учень стикається з чимось не зрозумілим не шукає відповідей, просто пропускає цю інформацію. При вирішенні завдань, які вимагають клопіткої роботи та наполегливості припиняють роботу за умови, що швидко не можуть виконати завдання посилення.

Для того, щоб точно визначити особливості пізнавальної активності учнів було використано іще одну додаткову методику на діагностику означеного поняття: тест «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б.Пашнєв). Згідно автора тесту, пізнавальну активність можна визначити через міру інтелектуального зусилля, яке направлено на розвиток пізнавального інтересу та включає в себе: швидкість психічних процесів; легкість пробудження активності; напруженість; потребу в розумових зусиллях і враженнях; наполегливість у засвоєнні нового матеріалу. Окрім визначення рівня пізнавальної активності тест дозволяє порівняти отримані дані з показниками нормотипових дітей різного віку. Тест містить 52

запитання із варіантами відповідей. За його результатами можна визначити низький, середній, високий рівень пізнавальної активності.

Охарактеризуємо ці рівні. Високий рівень розвитку пізнавальної активності характеризується тим, що учням подобається виконувати складні завдання. Не люблять, коли їм підказують правильне рішення поставленого завдання. Їм подобається бути присутніми на уроках та вчити новий матеріал. Люблять, коли вчитель викликає їх до дошки. Подобуються завдання, які можна виконати різними способами. Досить легко включаються в освітній процес після відсутності в школі довгий період часу. На уроці їм подобається як слухати вчителя, так і виконувати завдання самостійно. Стараються виконати на уроці якнайбільше завдань. При поясненні навчального нового матеріалу можуть задавати запитання, якщо щось не зрозуміли. Можуть доповнювати відповіді інших учнів, коли ті відповідають. Всі домашні завдання виконують із задоволенням. Під час літніх канікул можуть прочитати книжку.

Середній рівень розвитку пізнавальної активності визначається тим, що учневі до вподоби виконувати складні завдання ситуативно. Люблять навчатися ситуативно. Їм подобається відповідати біля дошки за умови, що вони добре володіють навчальним матеріалом. Швидкість включення в навчальний процес залежить від їхнього налаштування на навчання та бажання, настрою. Інколи їм подобається більше слухати вчителя, а інколи – виконувати завдання. На уроці за бажанням можуть виконати одне-два завдання. Якщо учневі щось не зрозуміло, то можуть задавати запитання вчителю. Не сперечаються з вчителем. Лише з деяких предметів їм цікаво виконувати домашні завдання.

Низький рівень розвитку пізнавальної активності визначається тим, що учневі до вподоби лише легкі завдання. Їм подобається, коли хтось допомагає вирішити завдання або ж підказує. Їм більше подобаються перерви в школі, аніж уроки. Хотіли б, щоб канікули були довгими. Не хочуть, щоб їх викликали до дошки. Після того, як хворіли і не відвідували школу їм

складно повернутися в навчальний процес. Будь-яке завдання на уроці не викликає у них ентузіазму. Якщо поставити перед вибором кількості виконання завдань, то виберуть одне. Під час пояснення навчального матеріалу ніколи не задають запитань, навіть, якщо щось не зрозуміло. Хотіли б, щоб в школі було менше уроків та не бажають відвідувати гуртки будь-якого спрямування. Хотіли, щоб не задавали домашніх завдань.

Пізнавальна активність невід’ємна від пізнавальної самостійності, тому було використано методичку «Пізнавальна самостійність молодшого школяра» А.Горчинської, яка дозволяє оцінити рівень вираженості вище вказаного поняття. Методика складається з 5-ти запитань, які мають варіанти відповідей. За результатами методики визначається високий, середній, низький рівні пізнавальної самостійності. Високий рівень пізнавальної самостійності визначається через прагнення та вміння дитини самостійно виконувати поставлені завдання на уроці, домашнє завдання. Учень сам без нагадування дорослого сідає за виконання уроків вдома. При необхідності відстоює свою позицію, доводить свою точку зору. Якщо дитину зацікавила якась тема, то вона самостійно буде шукати додаткову про неї інформацію чи прочитає додаткову літературу.

Середній рівень пізнавальної самостійності виявляється через нагадування вдома про необхідність виконувати домашню роботу, але без контролю з боку дорослого. Може відстояти свою позицію, але дивлячись кому слід доводити свою думку. Якщо дитину зацікавила якась тема, то для того, щоб вона дізналася щось нове або додаткове треба змушувати, підштовхувати.

Низький рівень пізнавальної самостійності виявляється через відсутність прагнення у дитини самій виконувати поставлені завдання, вона потребує допомоги та контролю з боку дорослого. Без нагадування дорослого дитина не буде виконувати домашнє завдання. Дитина не вміє відстоювати свою позицію та свою думку. Навіть, якщо дитину зацікавила якась тема, то

все одно не хоче самостійно знайти додаткову про неї інформацію чи почитати додаткову літературу.

Модифікований опитувальник «Академічна саморегуляція молодших школярів» Р.Раян та Д.Коннелл містить 12 запитань із варіантами відповідей, які об'єднані у три блоки. Перший блок містить 4 запитання, які діагностують мотиви виконання учнями домашнього завдання. Другий блок теж складається із 4 запитань, які дозволяють діагностувати активність учнів на уроках. Відповідно, і третій блок складається із 4 запитань, які діагностують позицію школяра чому його можна назвати хорошим учнем. Аналіз відповідей цих всіх блоків дозволяє визначити та діагностувати:

1) внутрішню саморегуляцію. Ця регуляція означає, що учневі до вподоби виконання домашнього завдання і тому він це робить залюбки. Учні є активними на уроці, бо їм подобається, коли вони гарно, добре, правильно відповідають на поставлені запитання вчителя. Вони хочуть бути хорошими учнями, бо їм подобається навчальний процес.

2) зовнішню регуляцію. Цей тип саморегуляції свідчить про те, що учні з примусу виконують всі домашні завдання. Основним мотивом виконання домашнього завдання є страх бути покараним. Вся активність на уроках зводиться до страху, що вчитель посварить, якщо не відповідати на уроках. Навчаються в школі для того, щоб отримати схвалення від батьків чи отримати винагороду у вигляді подарунків.

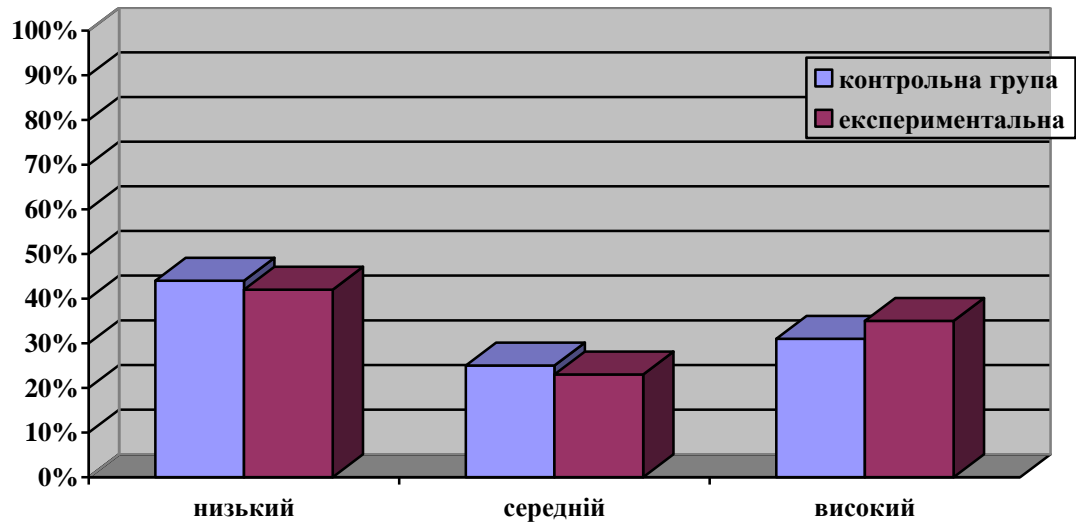
3) інтроектовану регуляцію. Цей тип саморегуляції свідчить про наявність в учнів внутрішнього упередження, що навчання є важливим, тому слід виконувати всі домашні завдання. Учень хоче правильно відповідати на запитання вчителя, йому це дуже важливо. Навчаються в школі, бо хочуть пишатися самі собою за гарні досягнення.

4) ідентифіковану регуляцію. Цей тип регуляції свідчить про те, що в учнів переважають зовнішні мотиви навчання, оскільки вся їхня активність в школі, виконання домашнього завдання зводиться до того, щоб

однокласники, вчитель вважали їх хорошими учнями. Їм важливо, щоб однокласники сприймали їх розумними та здібними.

Опишемо тепер результати експерименту якісно та кількісно.

Результати дослідження рівня розвитку пізнавальної потреби представлено графічно на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Результати визначення рівнів розвитку пізнавальної потреби

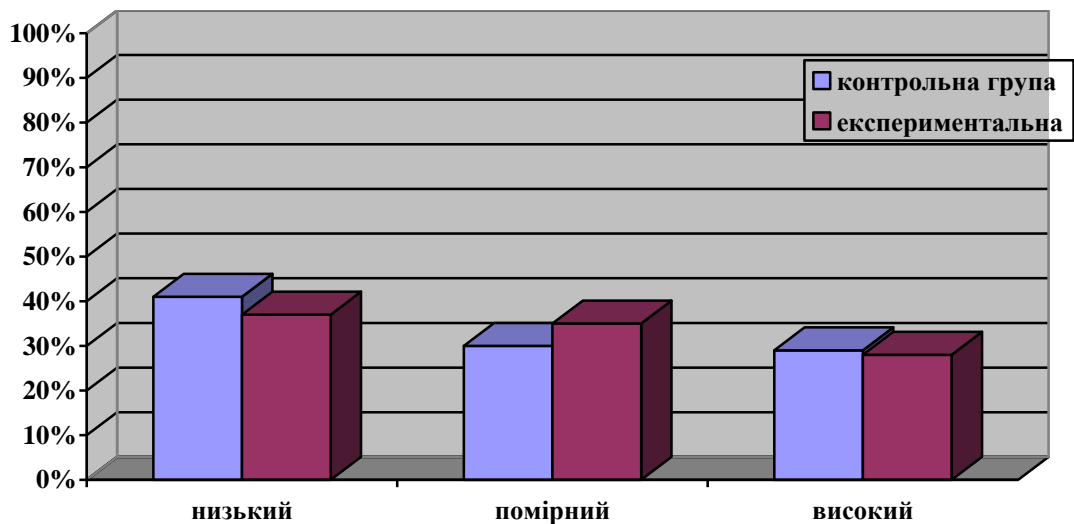
Отримані дані засвідчують, що високий рівень пізнавальної потреби майже однаково виражений в обох досліджуваних групах (31% – КГ, 35% – ЕГ). Це означає, що у таких учнів 2 класу є прагнення навчатися та їм цікавий сам процес навчання. Вони прагнуть отримувати нові знання та пізнавати щось нове. Чим більше вони пізнають нового, тим більше їм хочеться пізнавати іще, є жага до нового, до пізнання. Вони отримують «задоволення» від розумової праці, вона їм приносить позитивні емоції. Питання, яке їх зацікавило вони хочуть дослідити та вивчити досконало. Проявляють допитливість.

Середній рівень пізнавальної потреби було діагностовано у 25% опитуваних учнів контрольної групи та у 23% опитуваних учнів експериментальної групи. Середній рівень пізнавальної потреби визначається тим, що дитина сама не проявляє великої зацікавленості в чомусь новому, але при поясненні нового навчального матеріалу старається засвоїти його.

Низький рівень пізнавальної потреби виявлено у 44% опитуваних учнів КГ та у 42% опитуваних учнів ЕГ. Низький рівень пізнавальної потреби проявляється тим, що учні не цікавляться нічим новим, навіть, не хочуть слухати, розбирати, засвоювати той матеріал, який дає вчитель. Не отримують задоволення від інтелектуальної праці.

Потім було отримано результати пізнавальної активності учнів, згідно яким низький рівень досліджуваної якості виявлено у 41% опитуваних КГ та 37% опитуваних ЕГ (див. рис. 2.2).

Рис. 2.2. Рівні розвитку пізнавальної активності учнів

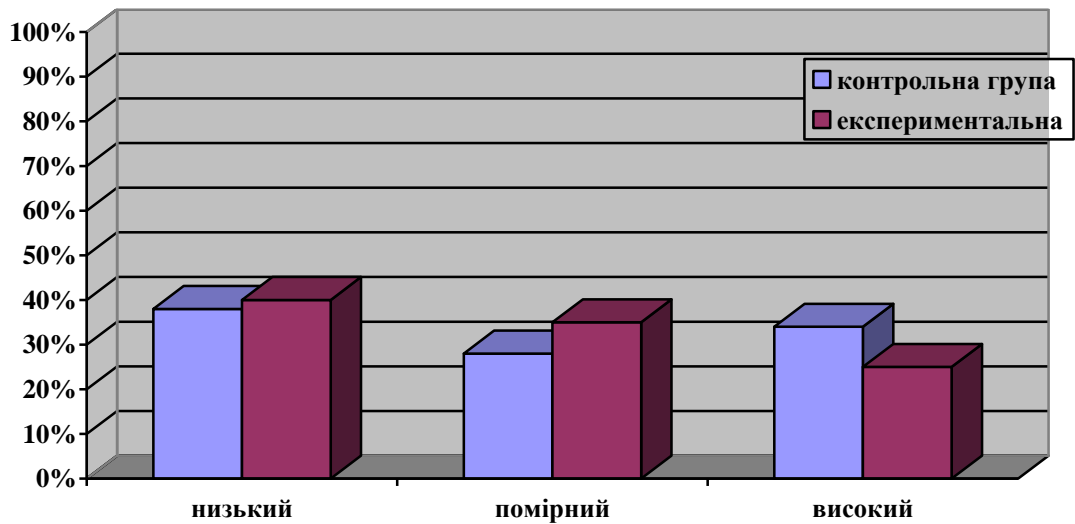
Низький рівень пізнавальної активності визначається небажанням виконувати складні завдання, учні намагаються брати до роботи лише прості завдання. Не люблять тих завдань, де треба думати і самим шукати варіанти відповідей. Учні з низьким рівнем пізнавальної активності люблять, коли їм дають вже готове вирішення того чи іншого завдання інші учні. Зовсім не читають додаткової літератури. При вивченні нової теми чи коли учні стикаються з чимось не зрозумілим не шукають відповідей, просто пропускають цю інформацію. При вирішенні завдань, які вимагають клопіткої роботи та наполегливості припиняють роботу за умови, що швидко не можуть виконати завдання.

Середній або помірний рівень властивий для 30% учнів КГ та 35% учнів ЕГ і означає, що їм властивий ситуативний прояв активності у

вирішенні складних завдань. Можуть читати книжки, які не йдуть за шкільною програмою, але це залежить від їхнього настрою. При опрацюванні матеріалу, якщо їм щось не зрозуміло не завжди шукають відповіді, а лише інколи. При зіштовхуванні з чимось новим, чи цікавим не завжди про це розповідають чи діляться. При вирішенні завдань, які вимагають наполегливості можуть спробувати декілька разів, а потім припиняють вирішення завдання.

Високий рівень пізнавальної активності, який характеризується та визначається бажанням дитини виконувати складні завдання було діагностовано у 29% учнів КГ та 28% учнів ЕГ. Також учням подобаються ті завдання, які вимагають від них кмітливості та необхідності самим шукати правильні рішення, самостійно працювати. Дуже люблять читати і багато читають додаткової літератури. При опрацюванні матеріалу, якщо їм щось не зрозуміло завжди шукають відповіді, ніколи не залишають питання «відкритим». Якщо дізнаються про щось нове, то, зазвичай, діляться цим з близькими чи друзями. При вирішенні завдань, які вимагають клопіткої роботи та наполегливості виконують до тих пір поки не зроблять.

Деяко схожі результати було отримано іще за однією методикою тест «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б. Пашнєв), яка досліджувала пізнавальну активність. Більш детально результати представлено графічно на рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Рівні пізнавальної активності учнів за методикою «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б. Пашнєв)

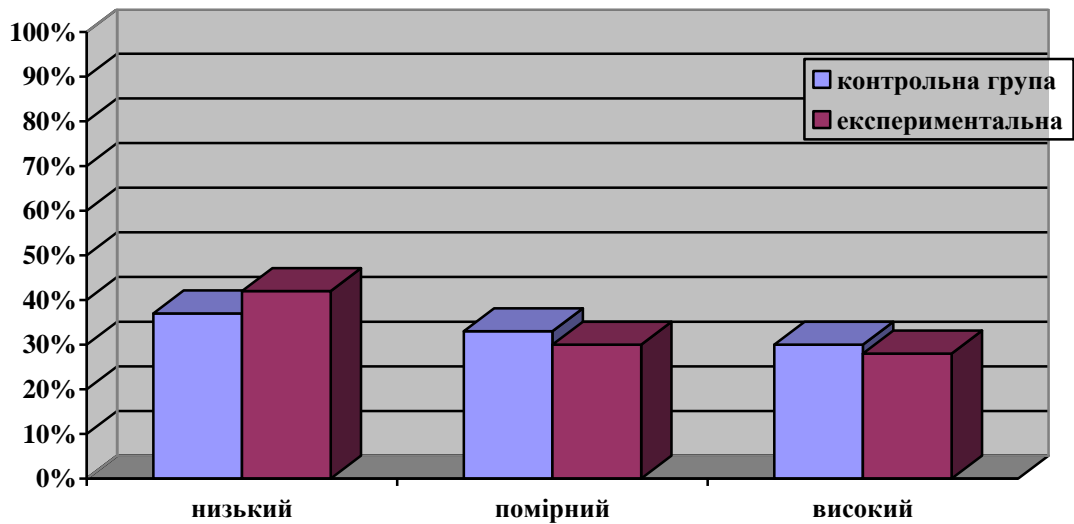
За результатами вище вказаної методики було діагностовано низький рівень пізнавальної активності учнів у 38% опитуваних КГ та у 40% опитуваних ЕГ. Низький рівень розвитку пізнавальної активності визначається тим, що учням до вподоби лише легкі завдання. Їм подобається, коли хтось допомагає вирішити завдання або ж підказує. Їм більше подобаються перерви в школі, аніж уроки. Хотіли б, щоб канікули були довшими. Не хочуть, щоб їх викликали до дошки. Після того, як хворіли і не відвідували школу їм складно повернутися в навчальний процес. Будь-яке завдання на уроці не викликає у них ентузіазму. Якщо поставити перед вибором кількості виконання завдань, то виберуть одне. Під час пояснення навчального матеріалу ніколи не задають запитань, навіть, якщо щось не зрозуміло. Хотіли б, щоб в школі було менше уроків та не бажають відвідувати гуртки будь-якого спрямування. Хотіли, щоб не задавали домашніх завдань.

Середній рівень розвитку пізнавальної активності властивий для 28% опитуваних КГ та 35% опитуваних ЕГ та визначається тим, що учням до вподоби виконувати складні завдання ситуативно. Люблять навчатися ситуативно. Їм подобається відповідати біля дошки за умови, що вони добре володіють навчальним матеріалом. Швидкість включення в навчальний

процес залежить від їхнього налаштування на навчання та бажання, настрою. Інколи їм подобається більше слухати вчителя, а інколи – виконувати завдання. На уроці за бажанням можуть виконати одне-два завдання. Якщо учневі щось не зрозуміло, то можуть задавати запитання вчителю. Не сперечаються з вчителем. Лише з деяких предметів їм цікаво виконувати домашні завдання.

Щодо високого рівня розвитку пізнавальної активності, то він властивий для 34% учнів КГ та 25% учнів ЕГ та характеризується тим, що учням подобається виконувати складні завдання. Не люблять, коли їм підказують правильне рішення поставленого завдання. Їм подобається бути присутніми на уроках та вчити новий матеріал. Люблять, коли вчитель викликає їх до дошки. Подобаються завдання, які можна виконати різними способами. Досить легко включаються в освітній процес після відсутності в школі довгий період часу. На уроці їм подобається як слухати вчителя, так і виконувати завдання самостійно. Стараються виконати на уроці якнайбільше завдань. При поясненні навчального нового матеріалу можуть задавати запитання, якщо щось не зрозуміли. Можуть доповнювати відповіді інших учнів, коли ті відповідають. Всі домашні завдання виконують із задоволенням. Під час літніх канікул можуть прочитати книжку.

Після аналізу даних пізнавальної активності перейдемо до аналізу результатів щодо розвитку пізнавальної самостійності як компоненту пізнавальної активності. Результати визначення розвитку пізнавальної самостійності представлено графічно на рисунку 2.4.

Рис. 2.4. Рівні пізнавальної самостійності учнів початкової школи

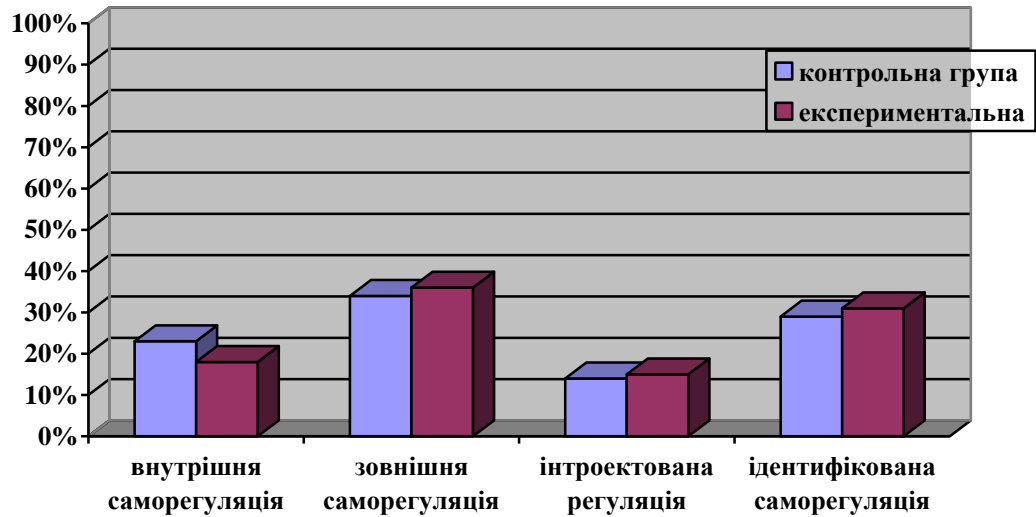
Отримані результати свідчать про те, що низький рівень пізнавальної самостійності мають 37% учнів КГ та 42% учнів ЕГ. Низький рівень пізнавальної самостійності виявляється через відсутність прагнення у дитини самій виконувати поставлені завдання, вона потребує допомоги та контролю з боку дорослого. Без нагадування дорослого дитина не буде виконувати домашнє завдання. Дитина не вмє відстоювати свою позицію та свою думку. Навіть, якщо дитину зацікавила якась тема, то все одно не хоче самостійно знайти додаткову про неї інформацію чи почитати додаткову літературу.

Високий рівень пізнавальної самостійності було діагностовано у 30% учнів КГ та 28% учнів ЕГ. Даний рівень пізнавальної самостійності визначається через прагнення та вміння дитини самостійно виконувати поставленні завдання на уроці, домашнє завдання. Учень сам без нагадування дорослого сідає за виконання уроків вдома. При необхідності відстоює свою позицію, доводить свою точку зору. Якщо дитину зацікавила якась тема, то вона самостійно буде шукати додаткову про неї інформацію чи почитає додаткову літературу.

Згідно отриманим даним середній рівень пізнавальної самостійності властивий для 33% учнів КГ та 30% учнів ЕГ та виявляється через нагадування вдома про необхідність виконувати домашню роботу, але без контролю з боку дорослого. Може відстояти свою позицію, але дивлячись

кому слід доводити свою думку. Якщо дитину зацікавила якась тема, то для того, щоб вона дізналася щось нове або додаткове треба змушувати, підштовхувати.

Результати діагностики саморегуляції молодших школярів представлено графічно на рисунку 2.5.

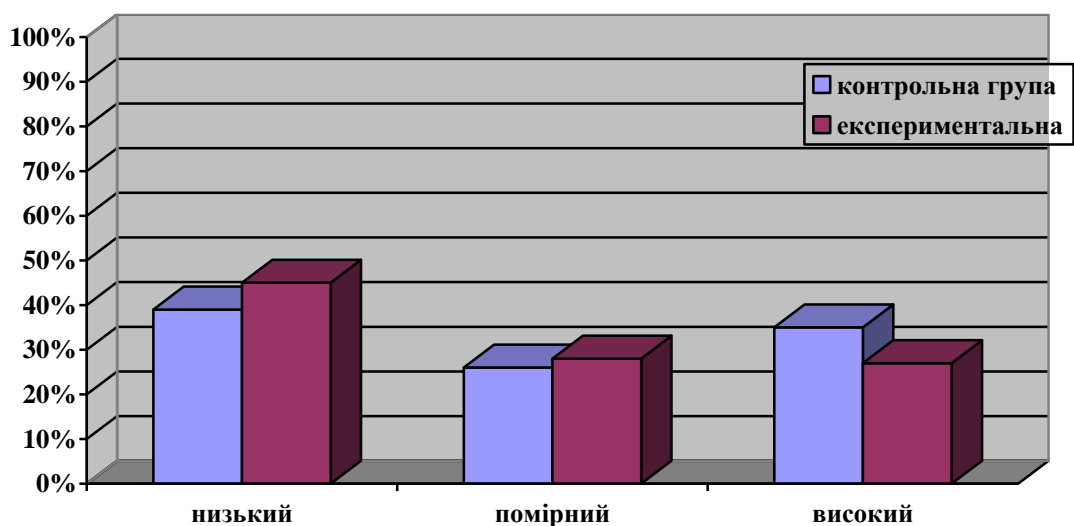
Рис.2.5. Результати діагностики академічної саморегуляції молодших школярів

Згідно даним представленим на рисунку 2.5, внутрішню саморегуляцію у навчанні мають 23% молодших школярів КГ та 18% опитуваних ЕГ. Ця регуляція означає, що учням до вподоби виконання домашнього завдання і тому вони це роблять залюбки. Учні є активними на уроці, бо їм подобається, коли вони гарно, добре, правильно відповідають на поставлені запитання вчителя. Вони хочуть бути хорошими учнями, бо їм подобається навчальний процес. Зовнішня регуляція властива для 34% молодших школярів КГ та 36% опитуваних ЕГ. Цей тип саморегуляції свідчить про те, що учні з примусу виконують всі домашні завдання. Основним мотивом виконання домашнього завдання є страх бути покараним. Вся активність на уроках зводить до страху, що вчитель посварить, якщо не відповідати на уроках. Навчаються в школі для того, щоб отримати схвалення від батьків чи отримати винагороду у вигляді подарунків.

Стосовно інтроектованої регуляції, то її було діагностовано у майже однакової відсоткової кількості опитуваних обох досліджуваних груп (14% учнів КГ та 15% учнів ЕГ). Цей тип саморегуляції свідчить про наявність в учнів внутрішнього упередження, що навчання є важливим, тому слід виконувати всі домашні завдання. Учень хоче правильно відповідати на запитання вчителя, йому це дуже важливо. Навчаються в школі, бо хочуть пишатися самі собою за гарні досягнення.

Відносно ідентифікованої регуляції, то вона властива 29% учнів КГ та 31% учнів ЕГ. Цей тип регуляція свідчить про те, що в учнів переважають зовнішні мотиви навчання, оскільки вся їхня активність в школі, виконання домашнього завдання зводиться до того, щоб однокласники, вчитель вважали їх хорошими учнями. Їм важливо, щоб однокласники сприймали їх розумними та здібними.

За результатами діагностики за всіма методиками можна визначити загальний рівень пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану, який виражається наступними рівнями: високий, помірний або середній, слабка вираженість пізнавальної активності або низький рівень. Узагальнені результати розвитку пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану представлено графічно на рисунку 2.6.

Рис. 2.6. Узагальнені дані щодо рівнів розвитку пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану

За отриманими даними можна засвідчити, що у більшості (45%) молодших школярів експериментальної групи спостерігається тенденція до низького рівня розвитку пізнавальної активності. У контрольній групі молодших школярів цей відсоток нижчий на 6% і, відповідно, становить 39%. Середній рівень пізнавальної активності в обох досліджуваних групах майже на одному відсотковому рівні. Різниця між групами складає лише 2%. Так, у контрольній групі він складає 26%, а в експериментальній – 28%. Високий рівень розвитку пізнавальної активності вищий у відсотковому співвідношенні серед учнів контрольної групи і становить 35%. Щодо учнів експериментальної групи, то високий рівень властивий лише для 27% опитуваних. Зауважимо, що серед контрольної групи більшість має низький рівень розвитку пізнавальної активності, але різниця між високим та низьким рівнем складає всього 4%. В експериментальній групі на 18% менше опитуваних, які мають високий рівень розвитку пізнавальної активності, аніж з низьким рівнем.

Отримані дані вимагають запровадження занять з розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.

Зауважимо, що у формувальному експерименті брали участь лише молодші школярі експериментальної групи. Метою формувального експерименту було розвиток пізнавальної активності учнів. Завдання формувального експерименту:

- 1) розробити заняття для розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.
- 2) запровадити запропоновані заняття.
- 3) провести контрольне дослідження з визначення результативності запропонованих занять.

Для розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи було розроблено серію занять з української мови, математики та розвитку мовлення з якими більш детально можна ознайомитися в додатках А-В.

Урок з української мови матиме на меті навчити учнів переносити слова зі збігом приголосних. Для цього буде використано такі методи роботи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Метод ПРЕС», «Займи позицію».

Урок з математики матиме на меті навчити учнів знаходити значення виразів, які включають ділення на 5.

Урок з розвитку мовлення матиме на меті навчити учнів експериментальної групи скласти зв'язну розповідь, коли початок вже заданий і відомий кінець казки. Окрім цього учням буде запропоновано сюжетні малюнки. Також урок матиме на меті збагачення словникового запасу, розвиватиме креативність, творчість. Для проведення цього уроку потрібно буде презентація та відео «Золота осінь. Місячна соната», а також сюжетні картинки.

Хід кожного уроку є наступним: привітання, налаштування на роботу, визначення та озвучення учням мети, теми та завдань уроку. Потім йде мотивування до виконання завдань і безпосередньо робота над виконанням завдань уроку та досягнення мети. Після підбиття підсумків уроку та визначення домашнього завдання. Кожен урок супроводжується фізкультхвилиною.

На заняттях буде використано наступні методи роботи:

1) пояснювально-спонукальний, тобто учням буде прояснено новий матеріал у вигляді діалогічного спілкування.

2) систематизації, тобто уся необхідна інформація буде систематизована та узагальнена і представлена у графічному вигляді.

3) практичні методи передбачають використання рольових ігор, які сприяють засвоєнню навчального матеріалу.

4) мозковий штурм.

5) методи порівняння.

У контрольному дослідженні брали участь і контрольна, і експериментальна групи. В контрольному дослідженні було використано той же самий діагностичний інструментарій, що і в констатувальному.

Результати дослідження рівня розвитку пізнавальної потреби на етапі контрольного дослідження представлено графічно на рисунку 2.7.

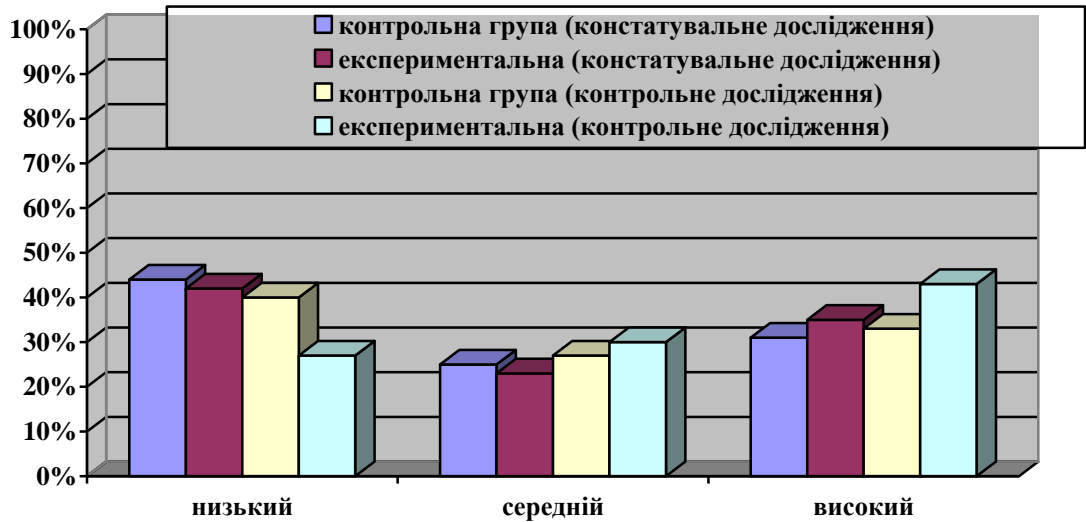

Рис. 2.7. Результати визначення рівнів розвитку пізнавальної потреби після формувального експерименту

Отримані дані засвідчують ефективність запропонованих занять. Про це свідчить зниження низького рівня розвитку пізнавальної потреби на 15% в ЕГ, а також підвищення середнього (на 3%) та високого (10%) рівнів розвитку пізнавальної потреби на етапі контрольного дослідження. Це означає, що в учнів 2 класу ЕГ збільшилося прагнення навчатися та їм став цікавий сам процес навчання. Вони прагнуть отримувати нові знання та пізнавати щось нове. В КГ значущих змін не відбулося.

Результати контрольного дослідження пізнавальної активності учнів представлено графічно на рис. 2.8

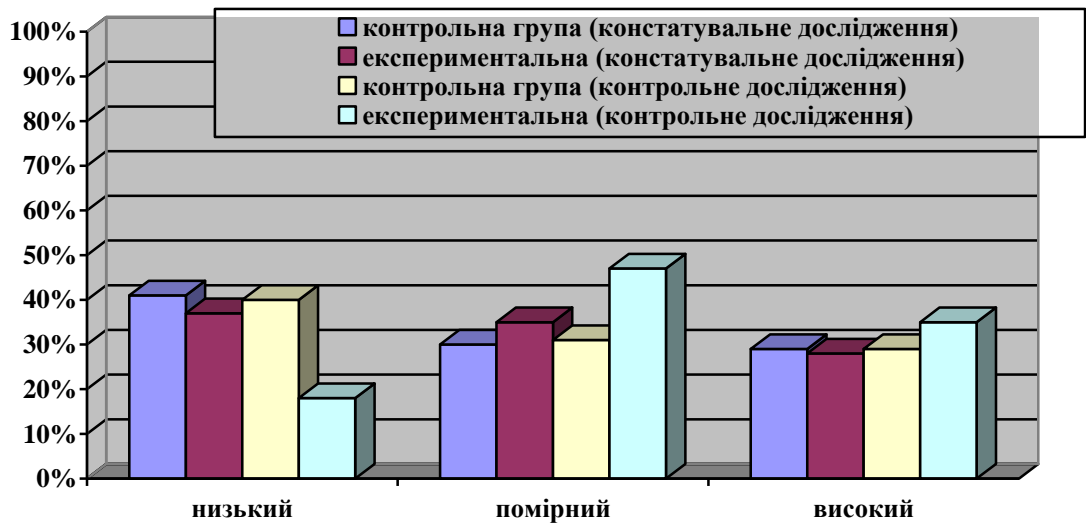

Рис. 2.8. Рівні розвитку пізнавальної активності учнів після формувального експерименту

Після реалізації формувального експерименту було визначено підвищення високого рівня пізнавальної активності в учнів ЕГ на 7% (з 28% до 35%). Також зафіксовано підвищення помірнього рівня з 35% до 47% (на 12%) в учнів ЕГ. Відповідно, постерігається зниження кількості учнів ЕГ (на 19%), які мали низький рівень розвитку пізнавальної активності. В КГ значущих змін не відбулося. Отримані результати засвідчують, що збільшилася відсоткова кількість учнів ЕГ, яким подобаються завдання, що вимагають від них прояву кмітливості та самостійності.

Деякі схожі результати було отримано ще за однією методикою тест «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б. Пашнєв) також на етапі контрольного дослідження, яка досліджувала пізнавальну активність. Більш детально результати представлено графічно на рисунку 2.9

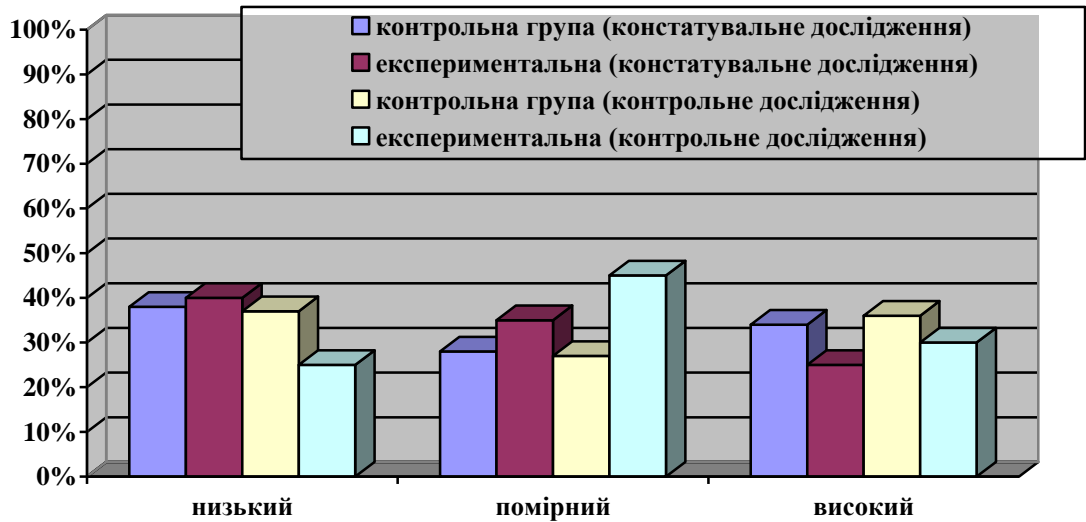

Рис. 2.9. Рівні пізнавальної активності учнів за методикою «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б. Пашнєв) після формувального експерименту

Дані представлені на рис. 2.9 засвідчують ефективність запропонованих занять, тобто ефективність проведеного формувального експерименту. Про це свідчить зниження низького рівня розвитку пізнавальної активності на 15% в ЕГ, а також підвищення помірного (на 10%) та високого (5%) рівнів розвитку пізнавальної активності на етапі контрольного дослідження. Це означає, що в учнів 2 класу ЕГ збільшилося тих кому подобається виконувати складні завдання, відповідати біля дошки, вчити новий матеріал. В КГ значущих змін не відбулося.

Після аналізу даних пізнавальної активності на етапі контрольного дослідження перейдемо до аналізу результатів щодо розвитку пізнавальної самостійності як компоненту пізнавальної активності. Результати визначення розвитку пізнавальної самостійності представлено графічно на рисунку 2.10.

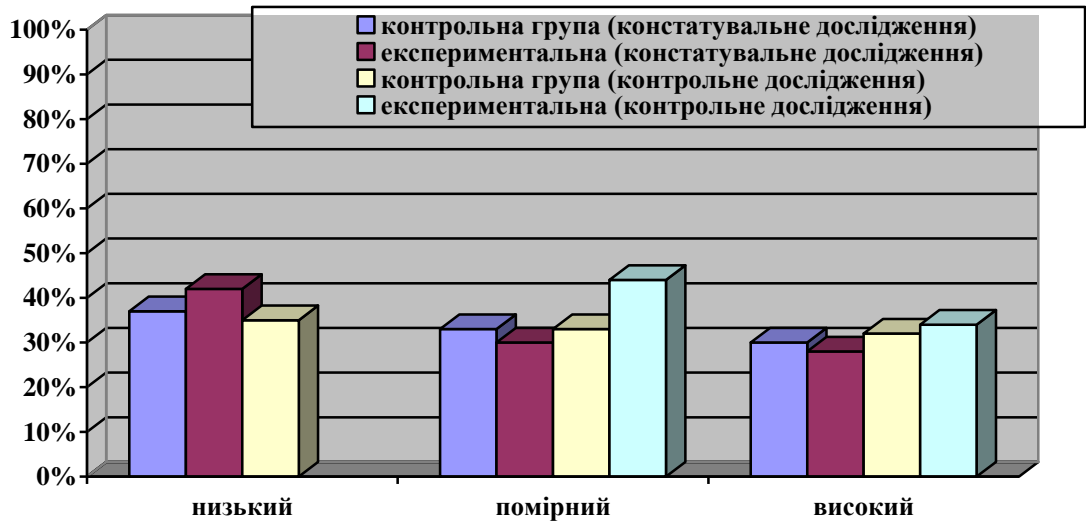

Рис. 2.10. Рівні пізнавальної самостійності учнів початкової школи після формувального експерименту

Після реалізації формувального експерименту було діагностовано підвищення високого рівня пізнавальної самостійності в учнів ЕГ на 6% (з 28% до 34%). Також зафіксовано підвищення помірнього рівня з 30% до 44% (на 14%) в учнів ЕГ. Відповідно, постерігається зниження кількості учнів ЕГ (на 20%), які мали низький рівень розвитку пізнавальної самостійності. В КГ значущих змін не відбулося. Отримані результати засвідчують, що зменшилася відсоткова кількість учнів ЕГ, яким потрібна стороння допомога у вирішенні поставлених завдань та контроль з боку дорослих. Зменшилася кількість учнів, яким слід нагадувати про виконання домашнього завдання. Збільшилася кількість учнів, які мають прагнення та вміння самостійно виконувати поставлені завдання на уроці, домашнє завдання, відстоюють свою позицію.

Результати діагностики на етапі контрольного дослідження саморегуляції молодших школярів представлено графічно на рисунку 2.11.

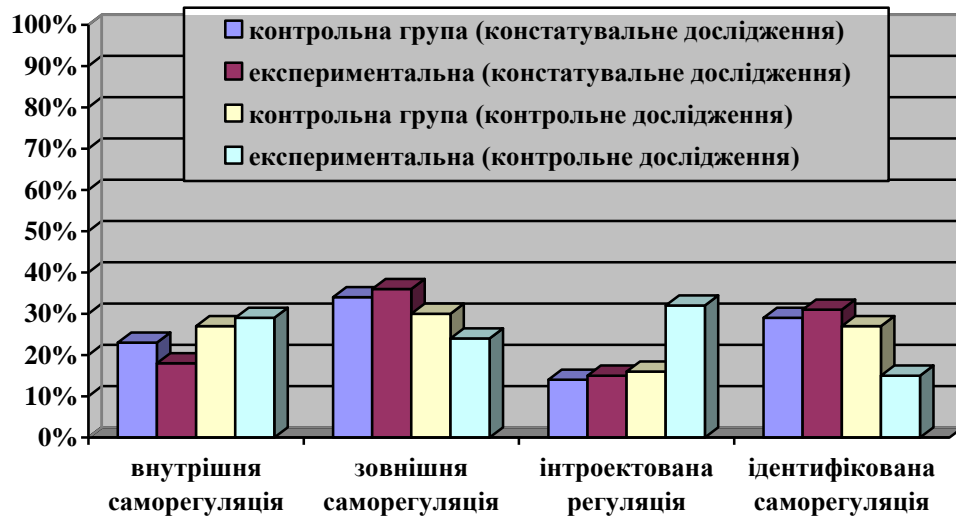

Рис.2.11. Результати діагностики академічної саморегуляції молодших школярів після формувального експерименту

Отримані дані дають можливість констатувати, що внутрішню саморегуляцію мають 29% опитуваних учнів ЕГ, це на 11% більше, ніж на етапі констатувального дослідження. Тобто збільшилася відсоткова кількість учнів ЕГ, яким до вподоби виконання домашнього завдання і тому вони це роблять залюбки. Збільшилася кількість активних учнів на уроках. В КГ значущих змін не відбулося.

Зовнішня регуляція властива для 24% опитуваних ЕГ, це на 12% менше, ніж на етапі констатувального дослідження. Це означає, що зменшилася кількість учнів, які виконують домашні завдання з примусу. Навчаються в школі, щоб отримувати знання. В КГ значущих змін не відбулося.

Відносно інтроєктованої регуляції, то її було діагностовано у 32% опитуваних учнів ЕГ, це на 17% більше, ніж на етапі констатувального дослідження. Тобто збільшилася відсоткова кількість учнів ЕГ, які мають внутрішнє упередження, що навчання є важливим, тому слід виконувати всі домашні завдання. Збільшилася відсоткова кількість учнів ЕГ, які хочуть правильно відповідати на запитання вчителя, їм це дуже важливо. Навчаються в школі, бо хочуть пишатися самі собою за гарні досягнення. В КГ значущих змін не відбулося.

Щодо ідентифікованої регуляції, то вона властива 15% учнів ЕГ, це на 16% менше, аніж на етапі констатувального дослідження. Це означає, що зменшилася кількість учнів ЕГ, які мають зовнішні мотиви навчання. В КГ значущих змін не відбулося.

За результатами діагностики за всіма методиками на етапі контрольного експерименту можна визначити загальний рівень пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану, який виражається наступними рівнями: високий, помірний або середній, слабка вираженість пізнавальної активності або низький рівень. Узагальнені результати повторного дослідження розвитку пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Узагальнені дані щодо рівнів розвитку пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного стану на етапі контрольного дослідження

Рівні	КГ		ЕГ	
	До формуального експерименту	Після формуального експерименту	До формуального експерименту	Після формуального експерименту
Низький	39%	37%	45%	21%
Помірний	26%	28%	28%	45%
Високий	35%	35%	27%	34%

Отримані дані засвідчують ефективність запропонованих занять. Це підтверджується тим, що в експериментальній групі після проведених занять на 24% (з 45% до 21%) знизилася відсоткова кількість молодших школярів експериментальної групи, які мають низький рівень розвитку пізнавальної активності. За рахунок зменшення кількості учнів з низьким рівнем пізнавальної активності зросла кількість молодших школярів з високим та помірним рівнями розвитку досліджуваної властивості. Так, на 7% збільшилася кількість учнів ЕГ з високим та на 17% збільшилася кількість

учнів ЕГ з помірним рівнями розвитку пізнавальної активності учнів в умовах воєнного стану. Щодо контрольної групи значущих чи відчутних змін не відбулося. Це ще раз підтверджує те, що запропоновані заняття були ефективними.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу

За результатами теоретичного та експериментального дослідження можна висунути наступні методичні рекомендації щодо формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу. Життя в умовах війни здійснює негативний вплив на всі сфери дитини: емоційну, соціальну та особистісну. Відповідно, здійснює негативний вплив на розвиток пізнавальної активності. Це відбувається через те, що учні на емоційному рівні можуть почуватися схвильовано, тривожно, занепокоєно. Їм також може бути страшно, що у подальшому може викликати невпевненість в собі та небажання вчитися. Все вище вказане викликає зниження пізнавальної активності учнів, а також викликає погіршення ментального здоров'я, погіршення міжособистісних взаємин з оточуючими.

Окрім цього, можуть формуватися невротичні стани в дитини молодшого шкільного віку. Стійка пізнавальна активність формується за умови поєднання двох компонентів в навчанні: емоційного та раціонального. Тому, в першу чергу, для формування пізнавальної активності слід створити такі умови навчання, де учні почуватимуться в безпеці. Для цього слід створити безпечне освітнє середовище, атмосферу довіри на уроках, комфортні умови навчання, що позитивно впливатиме на емоційне благополуччя учнів, знижуватиме відчуття тривоги та хвилювання, а це в свою чергу, забезпечить оволодіння молодшими школярами всіх необхідних компетентностей та сприятиме розвитку пізнавальної активності.

Створення безпечного середовища передбачає не лише наявність укриття та попередження булінгу, але й дотримання прав і норм інформаційної та соціальної безпеки всіх учнів. Вчитель під час повітряної тривоги на повинен бути хаотичним та проявляти тривожність. Він має володіти протоколом безпеки, щоб іще більше не вводити учнів в стрес, бо в таких умовах не буде можливим формувати пізнавальну активність.

Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, де створенні незагрозливі, надійні та безпечні передумови освітнього процесу, сприятлива міжособистісна взаємодія, а також ресурси для створення соціальної безпеки учнів, протидії насильства. Це все сприятиме емоційному благополуччю учнів початкової школи.

Створення безпечного середовища це не лише про фізичну безпеку учнів, але й про психологічну. Безпечне середовище на уроках з психологічного боку передбачає побудову сприятливої позитивної атмосфери, де вчитель визнає всі досягнення учнів, підкреслює це, проговорює і це стимулюватиме у подальшому активність учнів на уроках. Вчитель має підтримувати учнів, що підвищує їх впевненість в собі, і сприяє тому, що учні будуть ділитися своїми ідеями. Вчитель має використовувати позитивне оцінювання: похвалити учня за виконане завдання, навіть, якщо допущені помилки.

Також вчитель має мотивувати учнів до роботи. З метою створення психологічного комфорту учнів можна дотримуватися таких рекомендацій:

- 1) не кричати на учнів, уникати голосних звуків, а також не слід використовувати вправи чи методи роботи, які передбачають використання шумових ефектів;

- 2) якщо навчання проводиться он-лайн, то слід проговорити, при яких умовах можна вимикати камеру, в яких умовах можна писати смс-повідомлення;

- 3) надати учням можливість неформально спілкуватися. Це дозволить створити умови довіри та більш тісні неформальні контакти між ними;

4) відслідковувати емоційний стан учнів на уроці.

З метою налаштування позитивного емоційного настрою в учнів та формування, розвитку пізнавальної активності вчителю на початку уроку можна запроваджувати мотиваційні п'ятихвилинні «ранкові зустрічі». Окрім цього можна впроваджувати психологічні хвилинки протягом уроку. Це дозволяє учням справлятися з хвилюванням та тривожністю, і відповідно, емоційно зібратися на освітню діяльність. Впровадження психологічних хвилинок створює безпечне середовище, знімає емоційне напруження та емоційно стабілізує учнів. Створення позитивної психологічної атмосфери дозволяє зберегти, розвивати та формувати пізнавальну активність учнів, навіть, за утруднених умов навчання.

В умовах війни для розвитку та стимулювання пізнавальної активності можна рекомендувати використовувати: евристичну бесіду, роздуми, метод проблемних ситуацій, проєктну діяльність. На уроках використовувати різні методи, прийоми та засоби роботи, цікаві форми роботи. Це пов'язано з тим, що під час стресу в учнів початкової школи знижуються когнітивні процеси, тобто погіршується пам'ять, знижується увага, знижується мотивація до пізнавальної діяльності, знижується пізнавальний інтерес, як наслідок, знижується пізнавальна активність. Відповідно, вчителі повинні:

1) використовувати методи, способи та вправи, що допоможуть активізувати увагу молодших школярів та забезпечать їхню включеність в роботу.

2) впроваджувати проблемні ситуації, задавати цікаві запитання, а також прилучати молодших школярів разом обговорювати вирішення проблемної ситуації. Можна використовувати мозкові штурми.

3) в процесі уроку використовувати ігрову діяльність як метод навчання, що сприятиме формуванню пізнавальної активності. Для того, щоб ігрова діяльність сприяла формуванню пізнавальній активності слід дотримуватися наступних умов:

– здійснювати оцінку щоденного впровадження ігрової діяльності за певними критеріями: найближчим впливом та у перспективі розвитку пізнавальної активності;

– розуміти, усвідомлювати, що ігрова діяльність є однією з форм організації групової форми роботи, якою керує вчитель.

– ігрова діяльність має мати пізнавальну спрямованість, яка націлена на засвоєння різних способів навчальних дій;

– ігрова діяльність має створювати позитивно-емоційне налаштування на навчання та спонукати учнів до дослідницької діяльності.

Також для формування пізнавальної активності учнів можна запропонувати застосовувати такі методи:

1) пояснювально-спонукальний. Цей метод передбачає діалог між вчителем та учнем, а не просто виклад навчального матеріалу;

2) систематизації навчального матеріалу. Цей метод передбачає узагальнення, класифікацію та систематизацію навчального матеріалу та розміщення його певних електронних ресурсах, щоб учні у подальшому могли або повторювати вивчене, або засвоювати нове;

3) використання ігрової діяльності;

4) проблемні ситуації. Це означає, що вчитель повинен озвучити та поставити навчальну проблему перед учнями та продемонструвати способи, прийоми, логіку її вирішення. Такі методи сприяють активізації пізнавальної діяльності. Відношення учнів до поставлених перед ними навчальними проблемами, які вони мусять вирішити самостійно також підвищуватиме зацікавленість, що у свою чергу сприятиме розвитку пізнавальної активності.

5) зіставлення та порівняння. Навчальний матеріал слід порівнювати між собою, тобто актуалізувати раніше набуті знання.

Окрім вищевказаних методів можна впроваджувати метод графічних диктантів. Такий метод сприяє розвитку уваги, зосередженості, пам'яті, а також кращому засвоєнню навчальної інформації, оскільки навчання відбувається методом спроб і помилок. Перед використанням цього методу

рекомендуємо актуалізувати попередні знання та повторити вивчений матеріал, щоб учням легше було його виконувати. Актуалізацію набутих знань теж можна впроваджувати за допомогою інтерактивних методів, тестування або завдання на встановлення відповідностей.

На нашу думку, доцільним є застосування казки як методу формування пізнавальної активності, наприклад, на уроках «Я досліджую світ» чи «Розвитку мовлення». Казка як навчальний метод сприяє зацікавленості у навчальному процесі та пробуджує інтерес до дослідницької діяльності. Використання казки в освітньому процесі відповідає інтересам учнів початкової школи, позитивно впливає на емоційну та когнітивну сфери. Саме казка дозволяє учням ефективніше, простіше зрозуміти нові концепти, навчальний матеріал та взаємозв'язки між навчальною інформацією. Окрім цього, вона розвиває критичне мислення та сприяє тому, що в учнів закладаються основи для глибшого інтересу до навчальної діяльності. Реалізація казок в освітньому процесі дозволяє інтегрувати навчальний матеріал у більш легкій та доступній формі та покращує сприйняття нового.

У своїй роботі вчитель може використовувати вікторини, кросворди, логічні задачі, брейн-ринг, квести. Усе це сприятиме формуванню пізнавальної активності, оскільки сам процес навчання стане більш цікавим. Формування пізнавальної активності стає можливим при застосуванні інтерактивних та інноваційних методів, онлайн-ресурсів. Можна використовувати технічні засоби для організації віртуальних подорожей або екскурсій.

Значний потенціал у формуванні пізнавальної активності учнів убачаємо у використанні на уроках малювання, ліплення, складання розповідей. Це сприяє розвитку пізнавальних інтересів, що у подальшому формує пізнавальну активність в учнів початкової школи.

Війна в Україні призвела до збільшення потреби у впровадженні дистанційного навчання. Під час такого навчання слід формувати пізнавальну активність учнів, використовуючи різні цифрові технології, а

також синхронізувати динаміку онлайн-уроків. Для цього молодшим школярам можна запропонувати такі завдання, які будуть мати різний формат складності, відповідати їх підготовці, не бути занадто простими чи складними. При отриманні зворотного зв'язку також можна використовувати «цікавинки»: сигнальні картки, опитування, роботу над помилками. Окрім цього, якщо вправи чи завдання передбачають усний формат роботи, то можна використовувати такі прийоми, як виявлення зайвого, виявлення помилок у готових міркуваннях чи методах розв'язання.

У сучасних умовах та розвитку цифрових технологій можна застосовувати різні освітні платформи та додатки, які дозволяють отримувати зворотний зв'язок від учнів. Відповідно, вчитель зможе відслідковувати динаміку знань в учнів при умовах змішаного чи он-лайн навчання. При дистанційному форматі навчання для формування пізнавальної активності можна використовувати різні віртуальні дошки, де учні зможуть спільно працювати та виконувати поставлене завдання. Окрім цього, вчитель матиме змогу на цій дошці розміщувати навчальну інформацію. Можна запропонувати використовувати дошку Padlet, оскільки це сприятиме формуванню пізнавальної активності через залучення учнів до самостійної пошукової діяльності, через можливість учням разом класифікувати, упорядковувати вирішення завдання.

Також при дистанційному навчанні можна використовувати казку як метод формування пізнавальної активності. Складання чи розігрування казки або використання казкових персонажів за допомогою цифрових технологій робить навчання інтерактивним.

Також однієї з рекомендацій щодо формування пізнавальної активності є використання індивідуального підходу до учнів в процесі навчання. Індивідуальний підхід передбачає персоналізоване навчання, коли вчитель бере до уваги не тільки навчальні здібності, сильні чи слабкі сторони дитини, а і стан, в якому знаходиться учень через повітряні тривоги. Дотримання цієї

рекомендації передбачає адаптацію навчального матеріалу до учнів, їх уподобань.

Окрім цього, вчитель має бути прикладом для учнів. Показ успіхів, певних досягнень самого вчителя, навіть в умовах війни, може надихати учнів досягати позитивних результатів, зростати, вмотивуватися на результативну освітню діяльність.

Для підвищення обізнаності вчителів з питань формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах війни можна рекомендувати пройти тренінги та відвідати різні семінари, воркшопи, де вони зможуть підвищити рівень теоретичних знань, а також вдосконалити свої навички та вміння. Окрім цього можна прослухати вебінари щодо підвищення обізнаності з розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Вчителі можуть читати книги відповідної тематики.

Таким чином, для розвитку пізнавальної активності в умовах війни вчителю слід обдумувати, які методи, прийоми навчання необхідно використати, як ефективніше організувати освітній процес, створити безпечне, комфортне освітнє середовище для учнів.

Висновки до розділу 2

Отже, метою констатувального експерименту було виявлення особливостей пізнавальної активності учнів початкової школи. Базою дослідження стала Чернігівська гімназія №27. У констатувальному експерименті брали участь учні 2 класів, а саме 2-А клас та 2-Б клас. Загальна кількість респондентів становила 54 особи. Вікові рамки учнів становили 7-8 років.

За результатами констатувального дослідження можна визначити, що у більшості опитуваних учнів 2 класів КГ та ЕГ пізнавальна потреба на низькому рівні. Щодо розвитку пізнавальної активності, то в обох діагностованих класах вона проявляється майже на одному рівні в межах вираження низького та помірного рівнів. Відносно пізнавальної

самостійності, то вона розвинена у більшості учнів КГ та ЕГ на низькому рівні. Для більшості опитуваних учнів 2 класів КГ та ЕГ властива зовнішня академічна саморегуляція. Цей тип саморегуляції свідчить про те, що учні з примусу виконують всі домашні завдання. Основним мотивом виконання домашнього завдання є страх бути покараним. Навчаються в школі для того, щоб отримати схвалення від батьків чи отримати винагороду у вигляді подарунків. Отримані дані вимагають запровадження занять з розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.

Метою формувального експерименту було формування пізнавальної активності учнів. Для формування пізнавальної активності учнів початкової школи було розроблено серію занять з української мови, математики та розвитку мовлення.

На заняттях буде використано такі методи роботи: пояснювально-спонукальний; систематизації; практичні методи; мозковий штурм; методи порівняння.

У контрольному дослідженні брали участь і контрольна, й експериментальна групи. В експериментальній групі після проведених занять знизилася відсоткова кількість молодших школярів, які мають низький рівень розвитку пізнавальної активності. За рахунок зменшення кількості учнів з низьким рівнем пізнавальної активності зросла кількість молодших школярів з високим та помірним рівнями розвитку досліджуваної властивості. Отримані дані засвідчують ефективність запропонованих занять.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами теоретичного та емпіричного дослідження можна висунути наступні висновки:

1. Здійснивши теоретичний аналіз проблематики особливостей пізнавальної активності молодших школярів було визначено, що є різні підходи відносно поняття «пізнавальна активність». Пізнавальна активність є певною властивістю життєдіяльності дитини та віддзеркалює ступінь направленості її здібностей, знань, навиків, потреб та цілей, інтересів. Існує два підходи визначенні сутності пізнавальної активності: особистісний та діяльнісний. Пізнавальна діяльність дитини – це її внутрішня готовність до подальшої участі в процесі оволодіння знаннями, уміннями, навичками, виявлення самостійності та творчого підходу у виконанні навчальних завдань. Аналіз педагогічної літератури дав можливість визначити, що пізнавальна активність має свої структурні компоненти: мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий.

Розвитку пізнавальної активності молодших школярів сприяє використання експерименту, дослідницькі та наочні методи. Візуалізація активізує увагу, сприйняття, пам'ять і мислення. Можна визначити наступні ознаки пізнавальної активності учнів: вміння мислити самостійно; орієнтуватися в новій ситуації; знаходити нові підходи у вирішенні поставлених завдань; вміти самостійно навчатися та шукати відповіді на питання; критичне мислення.

2. Виконання другого завдання в межах наукової роботи вимагало здійснення експериментального дослідження особливостей пізнавальної активності в учнів початкових класів. Метою констатувального експерименту було виявлення особливостей пізнавальної активності учнів початкової школи. За результатами констатувального дослідження можна визначити, що у більшості опитуваних учнів 2 класів КГ та ЕГ пізнавальна потреба на низькому рівні. Щодо розвитку пізнавальної активності, то в обох діагностованих класах вона проявляється майже на одному рівні в межах

вираження низького та помірного рівнів. Відносно пізнавальної самостійності, то вона розвинена у більшості учнів КГ та ЕГ на низькому рівні. Для більшості опитуваних учнів 2 класів КГ та ЕГ властива зовнішня академічна саморегуляція. Цей тип саморегуляції свідчить про те, що учні з примусу виконують всі домашні завдання. Основним мотивом виконання домашнього завдання є страх бути покараним. Навчаються в школі для того, щоб отримати схвалення від батьків чи отримати винагороду у вигляді подарунків. Отримані дані вимагають запровадження занять з розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.

Метою формувального експерименту було розвиток пізнавальної активності учнів. Для розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи було розроблено серію занять з української мови, математики та розвитку мовлення.

У контрольному дослідженні брали участь і контрольна, і експериментальна групи. В експериментальній групі після проведених занять знизилася відсоткова кількість молодших школярів експериментальної групи, які мають низький рівень розвитку пізнавальної активності. За рахунок зменшення кількості учнів з низьким рівнем пізнавальної активності зросла кількість молодших школярів з високим та помірним рівнями розвитку досліджуваної властивості. Отримані дані засвідчують ефективність запропонованих занять.

3. За результатами теоретичного та експериментального дослідження можна висунути наступні методичні рекомендації щодо формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах воєнного часу: вчитель має використовувати позитивне оцінювання; на уроках використовувати різні методи, прийоми та засоби роботи, цікаві форми роботи; пояснювати матеріал доступними словами; рівень складності завдань має відповідати підготовці учнів; учень має активно включатися в роботу та стати активним суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності; створювати ситуації, де учень зможе відчувати себе успішним; вчителям пройти тренінги та відвідати різні

семінари, воркшопи, де вони зможуть підвищити рівень теоретичних знань щодо формування та розвитку пізнавальної активності учнів, а також вдосконалити свої навички та вміння; використання інтерактивних методів навчання; використання інноваційних методів навчання: дискусії, розбір кейсів, рольові ігри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова С. А. Проблема визначення структури пізнавальної активності в контексті суб'єктно-діяльнісного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12: Психологічні науки: зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 42(66). С. 8-14.
2. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
3. Борисова Т.В. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках мистецтва засобами гри. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 30. С. 126–140.
4. Буймістер Л. Організація освітнього процесу в умовах війни. *Майбуття*. 2022. 28 верес. (№19). С. 2–5
5. Височан Л., Хімчук Л., Романишин Р. Активізація пізнавальної діяльності учнів початкової школи: акценти науково-педагогічного дискурсу. *Молодь і ринок*. 2021. №10 (196). С. 6-11
6. Воронько У. Розвиток пізнавальної активності та самостійності молодших школярів на уроках української мови. Електронний ресурс: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1839/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4.%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA.%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C%2013-18-24.pdf>
7. Васько О., Горбенко Т. Структура пізнавального інтересу молодших школярів. Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 11-12 жовт. 2017 р.). Суми, 2017. С. 157-160
8. Гнатюк О. Психологічні особливості організації навчання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Нова українська школа: психологічні проблеми: збірник тез наукових доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. 2022. С.7-11

9. Дьомкіна І. Особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів на уроках в початковій школі в умовах змішаного навчання в період воєнного стану. *UNIVERSUM. Педагогічка та освіта*. 2024. № 08. С. 319-324
10. Дворник Ю.Ф. Формування творчої активності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2020. № 1. С. 9–16
11. Державний стандарт початкової освіти Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: <http://nus.org.ua/news/uryadopublikuvavnovyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
12. Дика Н. Захарова Г., Антонюк А. Формування пізнавальної активності у здобувачів освіти на уроках математики засобами GOOGLE-сервісів. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том 11. №9. С. 42-47
13. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності у молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». *Психолого-педагогічні науки*. 2021. № 1. С. 52-58.
14. Дубровіна І. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до пізнавальної діяльності. Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». Електронні ресурс https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/16/statti/dubrovina.htm
15. Діагностичні методики у наукових дослідженнях (для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» денної та заочної форм навчання). Навчальний посібник [Текст] / Укладач Стеблюк Світлана Василівна. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2021. 105 с.
16. Єщенко К. Кузьміна О. Питання активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор. *Збірник наукових праць ДонНАБА*. 2019. № 1 (15). С. 188-192

17. Заря Л. О. Методика формування у молодших школярів інтересу до музики з використанням мультимедійних технологій. (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). 2013. 23 с.
18. Ігнатова Р. Розвиток пізнавальної активності учнів як педагогічна проблема. URL: [file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20(2).pdf)
19. Корницька І.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами навчальних онлайн-сервісів. «*Young Scientist*». 2018. № 3 (55). С. 551-554
20. Карнаухова А.В., Самченко І.В. Психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі початкової школи. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 279-283
21. Карпенко К., Мирончук Н.М. Формування у молодших школярів пізнавальної активності засобами гри. Наукове мислення: збірник статей учасників тридцять сьомої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього», м. Дніпро, 30 квітня – 15 травня 2020 р. Дніпро, 2020. С. 9–11.
22. Касянова Г. В. Розвиток пізнавальних інтересів і здібностей учнів на уроках фізики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 59. С. 56-61
23. Кошіль Т.П. Термінологічний аналіз дефініції «пізнавальна активність». *Перспективні питання психології та педагогіки: зб. наук. праць*. Слов'янськ : ДВНЗ, 2021. С. 63-67.
24. Кошіль Т. Особливості формування пізнавальної активності молодших школярів засобами LEGO-технологій. *Молода наука НПУ імені М.П.Драгоманова: збірник праць за матеріалами семінару «Актуальні проблеми педагогіки» для аспірантів*. 2021. С. 10-23
25. Ліба О.М., Приймач А.В., Психолого-педагогічні особливості пізнавальної активності молодших школярів. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез

доповідей за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 13-14 травня 2021 р., Мукачево / Ред.кол.: Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2021. С. 142-144

26. Максименко Н.Б., Барило, С.Б., & Бай, І. Б. Міжпредметна інтеграція як засіб розвитку пізнавальної активності молодших школярів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №(3(204)). С. 115–119.

27. Мачушник О. Пізнавальна активність у контексті психологічного знання. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка*. 2014. Том 11, Вип. 11. С. 73-79.

28. Методика «Пізнавальна потреба» (за в.С. Юркевичем). Електронний ресурс: <https://studfile.net/preview/5186358/page:23/>

29. Мостова Л. О. Стимулювання пізнавальної активності молодших школярів засобами дидактичних ігор. *Наука і освіта*. 2016. №6. 95-100

30. Парійчук І. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів на уроках «Я у світі». *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти: збірник наукових праць*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 134-141

31. Парійчук І., Клименюк Ю.М. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів на уроках математики. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. 2015.

32. Пашко Н. Формування пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання як психолого-педагогічна проблема. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.*, м. Київ, 18 квіт. 2019р. Київ, 2019. С.214-216

33. Петренко М.Ц. Хаожань Формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках мистецтва засобами комп'ютерних технологій: досвід експериментального дослідження. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2023, № 1 (125) С. 132-141

34. Петрук О. Особливості сучасних молодших школярів: орієнтири для навчальної взаємодії. Електронний ресурс: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/731/852>

35. Пітоня А. Особливості пізнавального інтересу молодших школярів. *Науковий збірник «InterConf+»*. 2024. № 41(185). С. 262–267.

36. Постанова КМУ від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text> .(дата звернення 09.05.2023р.).

37. Пургіна Л. Засоби розвитку пізнавальної активності учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. Електронний ресурс: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20323/1/22.pdf>

38. Писарчук О.Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах освітньо-розвивального середовища: проблеми і шляхи розв'язання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. II(10), Issue: 20, 2014. С. 90-92

39. Пакет психодіагностичного інструментарію для суб'єкта навчальної діяльності у початковій школі. Електронний ресурс: https://psychology.karazin.ua/1819news/Diss_oct/Fomenko_dis_dod.pdf

40. Сільвейстр А. М. Особливості розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції в Україні та світі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 19-20 квіт. 2019р. Одеса, 2019. С.27-31

41. Стець Г., Кишакевич С. Методика формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва. *Studia methodologica*, 2024. № 57. С. 362-369

42. Сікорська Н. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках в початковій школі. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх*

фахівців початкової освіти: матеріали Всеукр. конф. з проблем вищої освіти і науки (м. Миколаїв, 29 жовт. 2020 р.). 2020. Вип. 11. С. 79-84.

43. Станчик В. В., Коновальчук І. М. Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи на нестандартних уроках математики. *Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи*: матеріали Всеукр. з міжнар. участю наук.-практ. конф. (м. Житомир, 29 лист. 2022 р.). Житомир, 2022. С 123-126.

44. Салань Н.В. Застосування ігрових технологій на уроках математики та інформатики у початковій школі. *Фізико-математична освіта*. 2016. Вип. 4. С. 108–111.

45. Токова А. Особливості навчально-пізнавального інтересу молодших школярів різних систем навчання. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. 2017. С. 133-134

46. Товканець Г., Сідор Ю. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2024. №40. С. 80-88

47. Усанова І.М Деякі аспекти розвитку пізнавальної активності молодших школярів. Електронний ресурс:
https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29779/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

48. Хом'юк І. В. Шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики. III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти». – *Науковий журнал «Молодий вчений»*, 2019. № 5.2 (69.2). С.166-170.

49. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 474–478

50. Форостюк Т. В. Активізація пізнавальної діяльності учнів початкової школи на уроках української мови. *Молодий вчений*. № 4 (31) квітень, 2016 р. С. 576 – 582.

51. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках української мови. *Humanitarium*. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Том. 39. Вип. 2. С. 112 – 118.

52. Форостюк Т. В., Форостюк В. О. Розвиток пізнавальної активності учнів початкової школи. *East European Science Journal*. Warsaw. №4 (44). 2019 р. С. 17 – 23.

53. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення лексики української мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. Випуск 32. С. 178-85.

54. Федосенко Є. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами музично-дидактичних ігор. *Наука. Освіта. Молодь: матеріали XIII Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців*. Умань, 2015. Ч. 2. С. 170–171.

55. Хімчук Л., Сопушинська М. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах воєнного стану. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 26 трав. 2023 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 132-137.

56. Цяньє Лі. Пізнавальна активність як риса особистості. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті*. 2016. С. 392-396

57. Чжуан Г. Методика формування творчої активності учнів початкової школи в процесі навчально-музичної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2017. 229 с.

58. Шелестова Л. В. Дослідження індивідуальних особливостей пізнавальної активності молодших школярів. *PEDAGOGY SCIENCE, TRENDS AND MODERN METHODS OF SOLVING PROBLEMS*. Lisbon, Portugal. 2023. С. 205-212

59. Ярченко Л. П. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів шляхом упровадження елементів інтерактивних технологій у навчально-виховний процес. *Початкове навчання та виховання*. 2015. №12. С. 2–4.